

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

OLGA PETROŠEVIČIENĖ
VERSLO TEISĖS PROGRAMA

SUTARČIŲ AIŠKINIMO METODAI IR JŲ RIBOJIMŲ PROBLEMOS
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Doc. dr. Dangutė Ambrasienė

Vilnius, 2006

TURINYS

IVADAS	3
1. SUTARČIŲ AIŠKINIMO INSTITUTO ESMĖ IR TIKSLAS	7
2. SUTARČIŲ AIŠKINIMO METODAI	10
2.1. Vyraujantys sutarčių aiškinimo metodai	10
2.2. Sutarčių aiškinimo metodai pagal 1980 m. Jungtinių Tautų konvenciją dėl tarptautinio prekių pirkimo–pardavimo sutarčių	13
2.3. Sutarčių aiškinimo metodai pagal UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principus	15
2.4. Sutarčių aiškinimo metodai pagal Europos sutarčių teisės principus	17
2.5. Sutarčių aiškinimo metodai pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą	19
2.6. Sutarčių aiškinimo metodai anglosaksų teisės šalyse (Didžioji Britanija, Jungtinės Amerikos Valstijos).....	27
2.7. Sutarčių aiškinimo metodai pagal Rusijos Federacijos civilinį kodeksą.....	29
3. SUTARČIŲ AIŠKINIMO METODŲ RIBOJIMAI.....	31
3.1. Žodinių įrodymų taisyklė (angl. <i>Parol Evidence Rule</i>).....	31
3.2. Prancūzijos aiškių ir tikslių sąvokų (<i>pranc. Clauses claires et précises</i>) doktrina	38
3.3. Integracijos arba sujungimo išlyga (angl. <i>Merger Clause</i>)	39
3.4. Sutarčių formos reikalavimų ir sutarčių aiškinimo santykis	43
3.5. Sutarties aiškinimas teisių ir pareigų perėjimo ir asmenų pasikeitimo prievolėje atvejais	46
IŠVADOS	50
PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS	53
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	54
SANTRAUKA	60
SUMMARY	61

IVADAS

Rinkos ekonomikos sąlygomis pagrindinis privatinų teisinių santykių subjektų tarpusavio teisių ir pareigų reguliavimo instrumentas yra sutartis. Nekvestionuotina, kad tarp privatinų teisinių santykių dalyvių dažnai kyla ginčai dėl ne visiškai aiškių sutarties sąlygų turinio ir reikšmės bei dėl sutarties egzistavimo apskritai. Būtent tokiais atvejais atsiranda poreikis aiškinti sutartį. Lietuvos teisės doktrinoje sutarčių aiškinimo bendrosios taisyklės yra tik pradinėje vystymosi stadijoje. Lietuvos teisės teoretikai iki šiol, deja, neskyrė pakankamai dėmesio šiam sutarčių teisės institutui. Manytina, kad pagrindinė tyrimų stoka šia tema Lietuvoje priežastis - šis institutas įtvirtintas tik naujajame, 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusiam, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse.

Sutarčių aiškinimo institutui paprastai priskiriami šie klausimai: sutarčių ir atskirų jos sąlygų reikšmės nustatymas vadovaujantis konkrečiu metodu, kvalifikavimas, ar sutartis apskritai yra sudaryta, sutarties kalbų neatitikimo aspektai bei sutarties spragų užpildymas. Magistro baigiamojo darbo apimtis neleidžia detaliam išnagrinėti visų sutarčių aiškinimo institutui priskiriamų klausimų, todėl šiame darbe apsiribojama tik sutarčių aiškinimo metodų ir kai kurių jų ribojimų atvejų analize. Norint išgryninti Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktą sutarčių aiškinimo metodų taikymo modelį bei atskleisti skirtingų metodų privalumus ir trūkumus, tikslinga nagrinėti ne tik Lietuvos teisės normas bei Lietuvos teismų praktiką, bet ir tarptautinės privatinės teisės unifikuotus dokumentus: Jungtinių Tautų konvenciją dėl tarptautinio prekių pirkimo–pardavimo sutarčių, UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principus, Europos sutarčių teisės principus ir kitokių sutarčių aiškinimo modelį pasirinkusių valstybių: anglosaksų (Didžiosios Britanijos ir JAV) bei Rusijos Federacijos sutarčių aiškinimo taisykles.

Darbe gvildenami šie sutarčių aiškinimo metodų ribojimų atvejai: žodinių įrodymų taisyklė (angl. *parol evidence rule*), aiškių ir tikslių sąlygų (pranc. *clauses claires et précises*) doktrina, integracijos (sujungimo) išlyga (ang. *merger clause*), privalomos sutarčių formos reikalavimų ir sutarčių aiškinimo santykis bei sutarčių aiškinimo ypatumai prievolėje įvykus teisių ir pareigų perėmimui arba pasikeitus asmenims. Be abejonės, jie apima ne visus galimus sutarčių aiškinimo ribojimų atvejus (pavyzdžiui, *contra proferentem* taisyklė irgi apriboja įprastą sutarčių aiškinimą, tačiau ji nėra šio darbo tyrimo dalykas). Būtent šie sutarčių aiškinimo metodų ribojimų atvejai pasirinkti todėl, kad jie ypač išryškina sutarčių aiškinimo metodų taikymo problemas ir todėl, kad teismų praktikoje nėra vieningos nuomonės, kaip tos problemos turėtų būti sprendžiamos. Be to, darbe norima atskleisti ne tik Lietuvos teismų praktikoje kylančias ar galinčias kilti problemas, kai reikia taikyti ribotas sutarčių aiškinimo taisykles, bet ir pateikti tokius probleminius sutarčių aiškinimo metodų ribojimų atvejus, su kuriais susiduria užsienio šalių (konkrečiai Didžiosios Britanijos, JAV ir Prancūzijos) teismų praktika.

Temos aktualumas ir naujumas grindžiami tuo, kad Lietuvoje beveik nėra mokslinių darbų, kuriuose dėmesys būtų skiriamas sutarčių aiškinimo metodams bei jų ribojimų galimiems atvejams ar net sutarčių aiškinimo institutui apskritai. Pažymėtina, jog Lietuvos teisės mokslininkai nė karto nėra nagrinėję anglosaksų teisės doktrinoje nesiliaujančių ginčų objektu esančios žodinių įrodymų taisyklės (angl. *parol evidence rule*) ir ne mažiau probleminės Prancūzijos teismų aiškių ir tikslų sąvokų (pranc. *clauses claires et précises*) doktrinos.

Ypač aktuali ši tema yra Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, suintensyvėjus privačių subjektų komercinei veiklai už Lietuvos teritorijos ribų, kai šalių tarpusavio teises ir pareigas dažnai reguliuoja sudėtingos sutartys, kuriose vartojamos kompleksinės bei specialios sąvokos.

Darbo temos aktualumą įrodo ir teisinėje visuomenėje ilgai lauktas 2006 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos nutarimas dėl preliminarios sutarties esmės, kuriame akcentuojami sutarčių aiškinimo taisyklių svarba ir tinkamas jų taikymas teismų praktikoje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija konstatavo, kad sutarties turinys yra šalių *consensus ad idem*, t.y. šalių surastas sutarimas, bendra nuomonė. Nustatant tikrąją tam tikros sutarties šalių valią, taikytinos sutarčių aiškinimo taisyklės, nurodytos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.193 straipsnyje¹.

Tyrimo reikšmė:

- ***teorinė*** – bus siekiama ne tik aiškinti jau suformuluotas ir visuotinai žinomas sutarčių aiškinimo metodų taikymo taisykles, bet ir aptarti tokius sutarčių aiškinimo metodų taikymo bei jų ribojimų atvejus, kurie nėra pakankamai atskleisti teisinėje mokslinėje literatūroje;
- ***praktinė*** – darbe pateikiama išsami teismų praktikos analizė bei dėstomi kylančių/galinčių kilti problemų sprendimai, rekomendacijos ir apibendrinimai yra reikšmingi sutarčių aiškinimo instituto normų taikymui praktikoje.

Tyrimo problema. Magistro baigiamojo darbo problemą sudaro teisės literatūroje ir teismų praktikoje (ir Lietuvos, ir užsienio šalių) kylančių ar galinčių kilti klausimų, susijusių su sutarčių aiškinimo metodais ir jų ribojimų atvejais, visuma. Kaip antai: kokios yra pagrindinės sutarčių aiškinimo metodų taisyklės, kokiam sutarčių aiškinimo metodui turi būti teikiama pirmenybė? Kaip ir kokia apimtimi turėtų būti taikoma anglosaksų teisės sistemos žodinių įrodymų taisyklė? Ar gali būti pateikiami visi sutarties aiškinimui reikšmingi įrodymai, kai Prancūzijos teismai taiko aiškių ir tikslų sąvokų (pranc. *clauses claires et précises*) doktriną? Kaip sutarčių aiškinimo taisykles galėtų pakeisti sutarties integracijos (sujungimo) išlyga (ang. *merger clause*)? Koks yra privalomos įstatymo reikalaujamos sutarties formos ir sutarties

¹ LAT CBS plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. V.Š. v. A.N. ir A.N., Nr.3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6.

aiškinimo santykis? Kokie yra sutarties aiškinimo ypatumai prievolės teisių ir pareigų perėmimo ir asmenų pasikeitimo atvejais?

Tyrimo objektas: sutarčių aiškinimo metodai ir kai kurie jų ribojimų atvejai.

Tyrimo dalykas: sutarčių aiškinimo instituto esmė ir tikslas; sutarčių aiškinimo metodų taisyklės, įtvirtintos Jungtinių Tautų konvencijoje dėl tarptautinio prekių pirkimo–pardavimo sutarčių, UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principuose, Europos sutarčių teisės principuose, Lietuvos, anglosaksų (Didžiosios Britanijos ir JAV) valstybių bei Rusijos teisės normose ir teismų praktikoje; sutarčių aiškinimo metodų kai kurių ribojimų ypatybės.

Tyrimo tikslas yra atskleisti sutarčių aiškinimo metodų turinį ir nustatyti darbe nagrinėjamų sutarčių aiškinimo metodų ribojimų probleminius aspektus Lietuvoje ir kai kuriose užsienio valstybėse bei, kiek leidžia magistro darbo apimtis, pateikti galimus šių problemų sprendimo būdus ir kryptis.

Tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1) išanalizuoti veiksnius, sąlygojančius konkrečios teisinės sistemos sutarčių aiškinimo instituto esmę ir tikslus;

2) išnagrinėti sutarčių aiškinimo metodams skirtas Jungtinių Tautų konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo–pardavimo sutarčių, UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų, Europos sutarčių teisės principų, Lietuvos Respublikos, anglosaksų (Didžiosios Britanijos ir JAV) valstybių bei Rusijos Federacijos teisės normas ir pateikti šių teisės normų sisteminių aiškinimą;

3) išskirti ir įvertinti Lietuvos ir kai kurių užsienio valstybių daugiausia problemų keliančių/galinčių kelti sutarčių aiškinimo metodų ribojimų atvejų ypatybes bei pateikti rekomendacijas, kaip teismų praktikoje tinkamai taikyti sutarčių aiškinimo metodus, esant šiems ribojimams.

Atsižvelgiant į nustatytą tyrimo tikslą ir uždavinius, formuluojamos **hipotezės**:

- konkrečios teisinės sistemos nustatyti sutarčių aiškinimo metodai ir jų taikymo taisyklės turi didelės įtakos civilinių teisinių santykių subjektų sudaromų sutarčių tikslumui, jose numatomų sąlygų detalumui bei jų užbaigtumui.
- šiame darbe nagrinėjami sutarčių aiškinimo metodų ribojimų atvejai nėra reglamentuoti teisės aktu, todėl esminę reikšmę jų taikymo taisyklių formulavimui turi teismų praktika.

Temos ištyrimo lygis ir naudota literatūra. Kaip minėta, Lietuvos teisės teoretikai gilesnių mokslinių tyrimų, skirtų sutarčių aiškinimo metodams, neatliko. Vis dėlto pažymėtina, kad prof. V. Mikelėnas sutarčių aiškinimo taisyklės gvildeno monografijoje „Sutarčių teisė“ (1996 m.). Daugiausia darbe remiamasi Vakarų Europos, anglosaksų valstybių bei Rusijos teisės

mokslininkų darbais. Paminėtini K. Zweigert, H. Kotz, Arthur L. Corbin, Samuel Williston, Kim Lewison, Ewan McKendrick, John D. Calamari, Joseph M. Perillo, C.W. Canaris, H.C. Grigoleit, E.A. Posner, M. B. Metzger, O. Lando, H. Beale, I.A. Pokrovskij, A.D. Koreckij, M.I. Braginskij ir V.V. Vitrianskij. Darbe naudoti oficialūs UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų (<http://www.unilex.info>) ir Europos sutarčių teisės principų komentarai. Atsižvelgiant į tai, kad nėra oficialių UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų ir Europos sutarčių teisės principų vertimų, darbe pateikiamas autorinis šių teisės normų vertimas.

Darbe analizuojamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys ir nutarimai yra skelbiami Teisinės informacijos centro tinklapyje http://www.lat.lt/?tem=tn_liteko&lang=1.

Darbo etapai. Pirmajame šio darbo skyriuje nagrinėjami teoriniai sutarčių aiškinimo instituto aspektai bei analizuojama, kas lemia sutarčių aiškinimo esmę ir tikslus. Antrajame skyriuje pateikiama atskirų teisinių sistemų sutarčių aiškinimo metodų analizė ir nagrinėjamos pagrindinės metodų reglamentavimo problemos bei spragos. Trečiojoje darbo dalyje išskiriami kai kurie sutarčių aiškinimo metodų ribojimų atvejai ir problemos, galinčios kilti teismų praktikoje, bei pateikiamos rekomendacijos, kaip šios problemos turėtų būti sprendžiamos.

Darbe naudojami teoriniai ir empiriniai metodai. Darbe plačiai taikomi istorinis, lyginamasis, loginis bei apibendrinimo metodai. Taip pat darbe naudojamas empirinis dokumentų analizės metodas.

Darbe naudojamos sąvokos ir sutrumpinimai:

Sutartis – dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys išpareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę².

Sutarčių aiškinimas – veikla, kurios esmė yra neaiškių ir dviprasmiškų pareiškimų ar pareiškimų su spragomis prasmės nustatymas.

LR – Lietuvos Respublika;

CK – civilinis kodeksas;

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas;

CBS – Civilinių bylų skyrius;

PECL – Europos sutarčių teisės principai;

Vienos konvencija arba CISG – 1980 m. Jungtinių Tautų konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo pardavimo sutarčių;

c.b. – civilinė byla;

kat. – kategorija.

² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

1. SUTARČIŲ AIŠKINIMO INSTITUTO ESMĖ IR TIKSLAS

Su sutarčių aiškinimo taisyklėmis dažniausiai susiduriama tada, kai kyla sutarties turinio dviprasmiškumo, neaiškumo ir sutarties reikšmės nustatymo kontrahentų tarpusavio santykiams problemų. Sutarčių aiškinimas – vienas iš dažniausiai sutinkamų sutarčių teisės fenomenų³. Net preciziškai surašytos, daug laiko ir finansinių sąnaudų pareikalavusios sutartys taip pat yra sutarčių aiškinimo objektas. Pats sutarties turinio supratimas irgi yra jo aiškinimo rezultatas. Faktiškai vien teiginys, kad konkreti sutartis nereikalauja aiškinimo iš esmės yra aiškinimo veiksmas ir jo pasekmė⁴.

Filosofiniu požiūriu sutarčių aiškinimas sudaro vieną iš hermeneutikos (filosofijos krypties, nagrinėjančios supratimo meną, interpretacijos teoriją⁵) dalių. Juk hermeneutikos dėsniai taip pat taikomi ir sutartims aiškinti. Pavyzdžiui, hermeneutikos dėsnis, kad raidė gali būti veikiamą aplinkybių, kuriomis ji buvo parašyta, taikomas ir sutarčiai, ir literatūros kūriniui aiškinti. Be abejonės, pagrindinis dėmesys šiame darbe bus skiriamas ne sutarties aiškinimo ryšiui su bendrąja hermeneutikos teorija, bet sutarties aiškinimo instituto, sutarties aiškinimo metodų ir jų taikymo ribojimų ypatybėms.

Atsižvelgiant į tai, kad sutarčių aiškinimas – vienas sutarčių teisės institutų, mūsų nuomone, jo esmė ir tikslas turi būti kildinami būtent iš bendrųjų sutarčių teisės principų. Sutarčių aiškinimo funkcija turi paklusti bendrajam ir pagrindiniam, visose Europos teisinėse sistemose pripažintam šalių sutarties laisvės principui. Europos sutarčių teisės principų 1.102 (1) straipsnis numato, kad šalys yra laisvos sudaryti sutartį ir nustatyti jos turinį...⁶. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 1.1 straipsnis numato, kad šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti jų turinį⁷. LR CK 6.156 straipsnio 1 dalyje civilinių teisinių santykių subjektams taip pat garantuojamas sutarties laisvės principas, ir minėta norma nustato, kad šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, taip pat sudaryti ir šio kodekso nenumatytas sutartis, jeigu tai neprieštarauja įstatymams. Minėtą principą savo praktikoje ne kartą akcentavo ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: civiliniuose santykiuose galiojantis sutarties laisvės principas įgalina privačius asmenis sutartimis laisvai nustatyti savo teises ir pareigas. Civilinių santykių dalyvių susitarimai gali būti teismo pripažįstami negaliojančiais tik tuo atveju, jeigu jie prieštarauja įstatymuose numatytiems

³ Canaris C.W., Grigoleit H.C. Interpretation of Contracts // editor Stone R. The Modern Law of Contract. Sixth Edition. London: Cavendish Publishing Limited, 2004. P. 445.

⁴ Ibid.

⁵ Fürst M., Trinkas J. Filosofija. Vilnius: LUMEN leidykla, 1995. P. 199.

⁶ Principles of European Contract Law, 1998 m. // <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.1998/doc.html#11>; prisijungimo laikas: 2006-10-01.

⁷ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=1367>; prisijungimo laikas: 2006-10-01.

draudimams ar pažeidžia šalies arba kito asmens subjektines teises ar teisėtus interesus⁸. Laisvė sudaryti sutartį pasireiškia tuo, kad asmuo sutartį sudaro kada nori ir su kuo nori, išskyrus įstatymo numatytus atvejus⁹.

Sutarties laisvės principas turi kelis kilmės šaltinius. Visų pirma jis kyla iš valstybės suteiktos autonomijos individui pačiam kurti savo privačius santykius ir savo valia sudaryti sandorius su kitais ūkio subjektais, laisvai pasirinkti savo veikimo būdus. Tokia valstybės autonomija siejama su asmens orumu ir jo teise į asmenybės vystymąsi. Todėl šitos prigimtinės asmens teisės būtų pažeidžiamos, jei valstybė detaliam reglamentuotų kiekvieną asmenų veiksmą, o ne suteiktų jiems pasirinkimo laisvę inicijuoti ir kurti tarpusavio privačius santykius.

Be to, sutarties laisvės principo kilmė siejama su demokratijos ir valdžių padalijimo principais. Būtent sutarties laisvės principą Hansas Kelsenas pavadino „demokratinis teisių ir pareigų kūrimo metodu“ todėl, kad subjektai, kurie varžomi sutarties apribojimais, dalyvauja kuriant ribojimo taisykles¹⁰.

Tad akivaizdu, kad jei valstybėje iš tikrųjų paisoma sutarties laisvės principo, šalys turi būti tikros, kad jų laisvai sudaryta sutartis bus aiškinama atsižvelgiant į sutarties laisvės principą ir vėliau, kilus teisminiam ginčui, bendrasis šalių sulygtas sutarties turinys nebus iškraipomas. Mūsų nuomone, sutarties aiškinimas paklūsta sutarties laisvės principui tada, kai pagrindinis sutarties aiškinimo tikslas – nustatyti tikrąją šalių valią sutarties sudarymo metu. Juk, vadovaujantis sutarties laisvės principu, šalys turi teisę sudaryti ne tik protingo asmens (angl. *reasonable man*) kriterijų atitinkančio subjekto sudaromus sandorius, bet visus sandorius, kuriuos sudaryti subjektas išreiškia valią. Todėl ne protingumo kriterijus, o būtent valia turi determinuoti žmogaus veiksmus (lot. *stat pro ratione voluntas*). Atsižvelgiant į minėtą principą, būtų neteisinga pagrindiniu sutarties aiškinimo tikslu laikyti protingo asmens kriterijų atitinkančio sutarties turinio nustatymą. Tik nepavykus nustatyti šalių valios išraiškos, gali būti pasitelktas protingo asmens kriterijus. Būtent toks sutarties aiškinimo tikslas – t.y. šalių valios dominavimas protingo asmens kriterijaus atžvilgiu, pripažįstamas ir Europos sutarčių teisės principuose, ir UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principuose, ir Vienos konvencijoje, ir LR CK.

Pažymėtina, kad sutarčių aiškinimo tikslas siejamas su teisinės sistemos pasirinktais sutarčių aiškinimo metodais, kurie bus detaliam nagrinėjami kitame šio darbo skyriuje. Mūsų minėta sutarčių laisvės principui paklūstanti šalių valios išraiškos taisyklė labiausiai būdinga

⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 24 d. nutartis c.b. *R. Trimailienė v. E. Bobrovskij*, Nr.3K-3-998/2001, kat. 15.2.1.1.; 32.1; 32.4; 37.3; 37.6; 115.

⁹ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 110.

¹⁰ Canaris C.W., Grigoleit H.C. Interpretation of Contracts // Ibid. P. 445.

teisinėms sistemoms, pasirinkusioms subjektyvųjį sutarčių aiškinimo metodą, kuris reikalauja, kad būtų nustatyta tikroji, subjektyvi asmens valia sutarties sudarymo metu.

Tuo tarpu objektyviojo sutarčių aiškinimo metodo (taikant objektyvųjį metodą akcentuojama valios išraiška ir daugiausia remiamasi pažodiniu sutarties tekstu) valstybėse sutarčių aiškinimo tikslas siejamas su protingos šalies, kuriai sąlygos adresuojamos, suvokimu. Tai reiškia, kad pagrindinis teismo tikslas ir užduotis sutarties aiškinimo bylose yra ne šalių tarpusavio valios nustatymas, bet sąlygas priimančios, protingo asmens kriterijų atitinkančios šalies supratimo nustatymas. Objektyvusis metodas labiausiai pabrėžia, kad sutarties sąlygas siūlanti šalis gali netinkamai išreikšti savo valią ir dėl šios priežasties jos adresatas negali žinoti, kad tokia valia reikšminga sutarties aiškinimui¹¹.

Šis protingo asmens testas yra naudingas abiem sutarties šalims, mat šiuo atveju abi šalys gali remtis minėtu testu, bet skiriasi šalių *onus probandi* (įrodinėjimo prievolė). Sutarties sąlygas priimanti šalis turi įrodyti, kad sąlygas siūlančios šalies valia nebuvo aiškiai, nedviprasmiškai išreikšta ir negalėjo būti suprantama protingo asmens kriterijų atitinkančiai sąlygas priimančiai šaliai. Kita vertus, sąlygas pasiūliusiai šaliai tenka įrodyti, kad jos siūloma sąlyga atitiko protingumo kriterijų ir kad sąlygas priimanti šalis negalėjo nesuprasti jos tinkamai išreikštos ir nedviprasmiškos valios. Manytina, jog toks sutarties aiškinimo tikslas taip pat negali būti laikomas pažeidžiančiu sutarties laisvės principą. Sutarties laisvės principas nėra absoliutus, jis turi būti aiškinamas sistemiškai, kartu su sąžiningumo ir sutarties aiškinimo sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai principais.

Subjektyvusis ir objektyvusis sutarčių aiškinimo metodai neegzistuoja grynu pavidalu ir nėra absoliutinami. Paprastai prioritetą teikiamas vienam iš minėtų metodų, o tokiu atveju, kai dominuojančio metodo taikyti nėra galimybės, numatomas mechanizmas taikyti kitą, konkrečioje byloje prienamą sutarčių aiškinimo metodą. Toks reglamentavimas numatytas Europos sutarčių teisės principuose, UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principuose, Vienos konvencijoje, LR CK. Pavyzdžiui, UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.1 straipsnyje yra numatyta, kad sutartį reikia aiškinti pagal bendrą šalių valią (ketinimus). Jeigu valia negali būti nustatyta, sutartį reikia aiškinti pagal tą reikšmę, kurią protingi asmenys, veikdami kaip sutarties šalys, suteiktų sutarčiai analogiškais aplinkybėmis¹².

Paminėtina, jog sutarčių aiškinimo institute taisyklės reikia skirti nuo kai kuriose valstybėse įtvirtinto sutarties nuginkijimo pagrindo dėl sutarties turinio nesupratimo. Tokiose valstybėse kaip Vokietija, Šveicarija ir *de facto* Italija egzistuoja specialios sandorių nuginkijimo

¹¹ Canaris C.W., Grigoleit H.C. Interpretation of Contracts // Ibid. P. 445.

¹² UNIDROIT...// Ibid.

taisyklės dėl tokios klaidos (vok. *Inhaltsirrtum*) rūšies¹³. Tačiau kitose valstybėse, taip pat ir Lietuvoje, toks sandorio nugincijimo pagrindas sutampa su bendruoju dėl suklydimo sudaryto sandorio nugincijimo pagrindu. Vis dėlto pirmenybė turi būti teikiama sutarties aiškinimo institutui ir tik po to, kai sutarties aiškinimo taisyklių taikyti nėra galimybių, turi būti sprendžiama dėl sutarties nugincijimo dėl suklydimo galimybių¹⁴.

Peršasi išvada, kad sutarties aiškinimo esmė ir tikslai priklauso nuo kiekvienos valstybės teisinėje sistemoje pasirinktų sutarčių aiškinimo metodų, jų tarpusavio derinimo būdų, sutarčių aiškinimo metodų taikymo ribojimų ypatybių. Šiuolaikinėse teisinėse sistemose sutarčių aiškinimas dažniausiai siejamas su šalių valios sutarties sudarymo metu nustatymu arba su reikšme, kurią protingi asmenys, veikdami kaip sutarties šalys, suteiktų sutarčiai analogiškomis aplinkybėmis. Tačiau, kaip minėta, nė vienas iš nurodytų sutarties aiškinimo instituto tikslų negali būti absoliutinas ir, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, jie gali būti ribojami (sutarčių aiškinimo metodų ribojimo atvejai detalizuojami šio darbo trečiajame skyriuje).

2. SUTARČIŲ AIŠKINIMO METODAI

2.1. Vyraujantys sutarčių aiškinimo metodai

Pasaulyje nėra visuotinai priimtų sutarčių aiškinimo principų. Vis dėlto galima išskirti du vyraujančius sutarčių aiškinimo metodus¹⁵. Kaip minėta, sutarčių aiškinimo metodas, kuris labiau akcentuoja subjektyvius šalių ketinimus, vadinamas subjektyviuoju sutarčių aiškinimo metodu. Tuo tarpu aiškinimo metodas, kuris pabrėžia išorinius valios išraiškos įrodymus, o labiausiai – rašytinį sutarties tekstą, vadinamas objektyviuoju sutarčių aiškinimo metodu.

Viena vertus, aiškinant sutartį turi būti nustatoma, ką šalys iš tikrųjų turėjo omenyje sudarydamos sutartį. Kita vertus, tokia šalių vidinė valia išreiškiama objektyvia - žodine, rašytine ar kita forma, - todėl galima vidinės valios ir valios išraiškos kolizija.

Šis sutarčių aiškinimo metodų antagonizmas buvo žinomas dar Senovės Romoje. Istoriskai ankstesnis yra objektyvusis sutarčių aiškinimo metodas – *cum in verbis nulla ambiguitas est non debet admitti voluntatis quaestio* (jei žodžiuose nėra dviprasmybės, neleidžiama aiškintis valios turinio)¹⁶.

Pirmoji žinoma byla, kurioje buvo sprendžiama dėl taikomo sutarčių aiškinimo metodo – I a. pr. Kr. *Cuirana* paveldėjimo byla. Šios bylos fabula buvo tokia: romėnas po mirties paliko testamentą, kuriame nurodė, kad jei jam gims sūnus, kuris mirs nesulaukęs pilnametystės, tai visas testatoriaus turtas paliekamas jo vergui Kurijui. Tačiau pagal klasikinę romėnų teisę

¹³ Canaris C.W., Grigoleit H.C. Interpretation of Contracts // Ibid. P. 449.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Ten pat. P. 155.

¹⁶ Ten pat. P. 156.

testamentas buvo pripažįstamas negaliojančiu, jei šeimininkas palieka visą turtą vergui, bet pamiršta dovanoti jam laisvę. Paveldėjimas ir išlaisvinimas iš vergijos buvo laikomi dviem skirtingais sandoriais, todėl nebuvo leidžiama aiškinti, kad turtą paliekant testamentu, buvo turimas galvoje ir išlaisvinimas iš vergijos¹⁷. Per visą gyvenimą romėnas nesusilaukė sūnaus. Teisminio proceso, kurio ginčo objektu buvo šio romėno testamentas, metu pirmą kartą priešpastatytos dvi koncepcijos – kam turi būti teikiama pirmenybė: valiai ar valios išraiškai? Kvintas Scevola, palaikęs valios išraiškos koncepciją, teigė, kad privatinėje teisėje būtina laikytis konservatyvių principų. Jis teigė: *captivum esset populo quod scriptum esset neglegi et opinione quaeri veritatem* (tai būtų spąstai tautai, jei surašytas tekstas būtų paliktas nenagrinėtas, o teisybė būtų laikoma įsivaizduojama testatoriaus valia). Tai reikštų, kad *interpretatione disertorum scripta simplicium hominum pervertere* (iškalbingų advokatų aiškinimu būtų iškreipiami paprastų žmonių raštai). Todėl Kvintas Scevola sakęs, kad *interdum plus valet scriptura quam peractum sit* (didesnę reikšmę turi surašytas tekstas negu šalių valia). Tačiau Kvinto oponentas Krasas teigė, kad *in verbis captio si neglegerentur voluntates* (kaip tik žodžiuose gali būti spąstai, jei nekreipi dėmesio į valią). Jis sakė, jog *aequum bonum sententias voluntatesque fueri* (teisingumas reikalauja, kad minčių ir valios būtų paisoma) ir *si verba non rem sequeremur* (žodžiai nėra reikšmingesni negu esmė)¹⁸. Šioje byloje pirmą kartą buvo pripažinta, kad aiškinant testamentą turi būti paisoma ir subjektyvios testatoriaus valios. Tuo metu toks netikėtas teismo sprendimas buvo vertinamas kritiškai.

Testamento aiškinimas vadovaujantis testatoriaus valia dar ilgą laiką buvo diskutuotinas ir tik VI a. Justiniano dekretu buvo nustatyta, kad vergo paskyrimo įpėdiniu veiksmas turi būti aiškinamas ir kaip išlaisvinimo iš vergijos dovanojimas. Taip pirmą kartą įstatymų leidėjas įtvirtino subjektyvųjį aiškinimo metodą. Nepaisant to, kad minėta taisyklė nustatė testamentų aiškinimą, laikui bėgant ją romėnai pradėjo taikyti ir aiškindami pirkimo–pardavimo sutartis. Romėnų teisininkai pradėjo taikyti taisyklę *in emptis et venditis potius id quod actum, quam id quod dictum sit, sequendum est* (pirkimo–pardavimo sutarčių atveju svarbesniu laikoma tas, ką šalys turėjo galvoje, o ne tas, kas buvo pasakyta). Papiniano raštuose teigiama: *in conventionibus contrahentium voluntatem potius quam verba spectari placuit* (šalių susitarimuose buvo susitarta daugiau dėmesio skirti šalių valiai negu jų žodžiams.)¹⁹.

Valios ir valios išraiškos santykio problema iki šiol nėra vienareikšmiškai išspręsta. Nuo XIX a. antrosios pusės grynoji valios teorija pradėta kritikuoti. Rinkos ekonomikos sąlygomis reikėjo pasitikėti kontrahentų valios išraiška, laikyti ją realia ir nedviprasmiška. Rusų teisės mokslininkas I.A. Pokrovskij teigia, kad kiekviena šalis turi būti atsakinga ne tik už savo

¹⁷ Римское частное право / Под ред. Новицкого И.Б., Петерского И. С. Москва, 1948. С. 334.

¹⁸ Там же.

¹⁹ Canaris C.W., Grigoleit H.C. Interpretation of Contracts // Ibid. P. 450.

„būti“, bet ir „atrodyti“. Todėl valios teorijai buvo priešpastatyta valios išraiškos teorija arba pasitikėjimo teorija, kuri dar vadinama „apyvartos teorija“: sutartis turi būti pripažįstama galiojančia ir nenuginčijama²⁰.

Bet nereikėtų pamiršti vieno, problemiškesnio klausimo, susijusio su objektyviuoju sutarčių aiškinimo metodu, – t.y. absoliutaus formalizmo problemos. Absoliutus formalizmas reikalauja, kad sutartis būtų preciziškai aiškinama pagal sutarties šalių pasirinktas sąvokas ir sutarties tekstą. Mūsų nuomone, toks netinkamas bei suabsoliutintas požiūris gali visiškai paneigti šalių laisvės principą ir įpareigoti šalį vykdyti tokias sutarties sąlygas, kurias jos per klaidą, dėl teisinių žinių stokos ar kitų objektyvių priežasčių netiksliai suformulavo. Šiuolaikinės teisinės sistemos praktiškai atsisakė šio absoliutaus formalizmo, tačiau jo įtaką galima pastebėti ir šiandien nagrinėjant bendrosios teisės šalyse pripažintas sutarties aiškinimo taisykles (pavyzdžiui, taikant žodinių įrodymų taisyklę - angl. *parol evidence rule*).

Manytina, jog objektyvusis sutarties aiškinimo metodas turi būti siejamas tik su protingo asmens (angl. *reasonable man*) kriterijumi. Tai reiškia, kad taikant objektyvųjį metodą galioja taisyklė, jog sutartį reikia aiškinti pagal tą reikšmę, kurią protingas asmuo, veikdamas kaip sutarties šalis, suteiktų sutarčiai analogiškais aplinkybėmis. Tokiu atveju sutarčių aiškinimo objektyvusis metodas jau siejamas ne su absoliučiu formalizmu ir tikslių sąvokų laikymusi aiškinant sutartį. Svarbu tai, jog protingo asmens suvokimas siejamas ne su „protingu“ pažodiniu teksto supratimu, bet su sąlygą pasiūliusios šalies valia. Atsižvelgiama į oferento pasiūlytą sąlygą, kuri protingo asmens galėjo/negalėjo būti suprasta ta prasme, kurią iš tikrųjų pirmoji šalis turėjo omenyje. Objektyviojo metodo taikymo atveju nagrinėjami atskiri šalių pareiškimai. Protingo asmens kriterijus taikomas sąlygas priimančiam kontrahentui ir iš jo perspektyvos nagrinėjamos siūlančios šalies sąlygos. Esminiu momentu laikoma, kaip analogiškais sutarčiai aplinkybėmis protingas asmuo gali suprasti jam adresuojamą sąlygą. Kaip jau minėta, oferentas prisiima riziką netinkamai siūlydamas sutarties sąlygą ir dviprasmiškai išreišdamas savo valią, todėl kita šalis negali būti įpareigota vadovautis tokia sąlyga.

Be to, protingo asmens kriterijus siejamas su konkrečiomis šalimis, veikusiomis konkrečiomis aplinkybėmis. Kokį elgesį teismas turėtų laikyti protingu, *ad hoc* nustatoma kiekvienoje byloje pagal konkrečių šalių sandorio sudarymo metu turėtas kalbines, technines, teisines žinias bei verslo ir derybų patirtį.

Mūsų nuomone, šiais laikais subjektyviojo ir objektyviojo sutarčių aiškinimo metodų arba valios ir valios išraiškos teorijų diskursas nėra aktualus, bet svarbią praktinę reikšmę turi šių metodų taikymo taisyklės ir jų ribojimai. Dauguma Europos teisinių sistemų, siekdamas išlaikyti

²⁰ Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. Москва, 1998. С. 247.

balansą tarp subjektyviojo ir objektyviojo metodų, pirmenybę suteikia pirmajam. Atsižvelgiant į tai, kad pagrindinis sutarčių principas - sutarties laisvės principas, aiškinimo tikslu dažniausiai laikomas tikrosios šalių valios nustatymas sutarties sudarymo metu. Toliau darbe yra nagrinėjami atskirų unifikuotų privatinės teisės aktų, Lietuvos Respublikos, Didžiosios Britanijos ir JAV bei Rusijos Federacijos pasirinkti sutarčių aiškinimo metodai.

2.2. Sutarčių aiškinimo metodai pagal 1980 m. Jungtinių Tautų konvenciją dėl tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutarčių

Vienos konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad pareiškimai ar kitoks šalies elgesys aiškinami pagal jos ketinimą, jei kita šalis žinojo arba negalėjo nežinoti, koks buvo tas ketinimas²¹. Pastebėtina, jog Vienos konvencija subjektyviojo sutarčių aiškinimo metodą sieja ne su bendra sutarties šalių valia, o su konkrečios šalies valia. To paties straipsnio 2 dalis įtvirtina objektyvųjį metodą: jeigu ankstesnis punktas nepritaikomas, tai pareiškimai ar kitoks šalies elgesys aiškinami pagal supratimą, kurį tokiomis pačiomis aplinkybėmis turėtų protingas asmuo, tokio pat statuso kaip ir kita šalis. Akivaizdu, kad priklausomai nuo konkrečių aplinkybių sutartis aiškinama vadovaujantis subjektyviuoju arba objektyviuoju metodais.

Mūsų nuomone, labai svarbu, jog Vienos konvencija nesuabsoliutina subjektyviojo metodo, o jo taikymą sieja su alternatyviomis sąlygomis: vienos šalies pareiškimai ar elgesys aiškinami subjektyviuoju metodu, jei (1) kita šalis žinojo (2) arba negalėjo nežinoti, koks buvo tas ketinimas. Vis dėlto yra ginamos ofertos adresato teisės - todėl, jei kita šalis nežinojo ir negalėjo žinoti pirmosios šalies ketinimų, sutartis aiškinama vadovaujantis Vienos konvencijos 8 straipsnio 2 dalimi ir taikomas protingo asmens kriterijus. Tokiu būdu Vienos konvencija sudrausmina oferentą veikti sąžiningai, tinkamai pateikti ofertą, nes priešingu atveju, oferentas negalėtų remtis savo valia.

Darytina išvada, kad Vienos konvencijoje įtvirtintos aiškinimo taisyklės yra labai lanksčios. Kita vertus, Vienos konvencijos nuostatos, reglamentuojančios sutarčių aiškinimo institutą, neapima visų aiškinimo taisyklių (pavyzdžiui, *contra proferentem* taisyklė nėra reglamentuota) ir yra labai glaustos. Todėl, manytina, kad nacionalinis teismas arba arbitražas, taikydami Vienos konvencijos 8 straipsnį, vadovaudamiesi protingumo principu, gali taikyti ir kitas aiškinimo taisykles.

Vienos konvencijos 8 straipsnio 3 dalis nurodo, kad nustatant šalies ketinimą ar supratimą, kurį turėtų protingas asmuo, reikia atsižvelgti į visas tinkamas aplinkybes, įskaitant derybas, bet kokią praktiką, kurią šalys nustatė tarpusavio santykiuose, papročius ir bet koki

²¹ Jungtinių Tautų konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutarčių // Valstybės žinios. 1995, Nr.102-2283.

vėlesnį šalių elgesį²². Aiškinant sutartis pagal Vienos konvenciją, 8 straipsnio taisyklės reikia taikyti sistemiškai su Vienos konvencijos 11 straipsniu, numatančiu, jog nereikalaujama, kad pirkimo-pardavimo sutartis būtų sudaryta arba patvirtinta rašytine forma arba atitiktų bet kokią kitą reikalavimą formos atžvilgiu. Ji gali būti įrodinėjama bet kokiomis priemonėmis, tarp jų liudytojų parodymais²³.

Iš minėtos normos seka išvada, kad anglosaksų šalių žodinių įrodymų taisyklė (angl. *parol evidence rule*) nėra įtvirtinta Vienos konvencijoje. Šis klausimas dažnai nagrinėjamas bendrosios teisės šalių teoretikų. Mūsų nuomone, Vienos konvencija sutarties tekstą traktuoja tik kaip vieną iš įrodinėjimo priemonių sutarčių aiškinimo bylose.

Įdomu tai, kad žodinių įrodymų taisyklės (angl. *parol evidence rule*) versija Vienoje buvo siūloma Kanados atstovų: liudytojų parodymai rašytinės pirkimo-pardavimo sutarties atveju negalimi, nes jie gali tik supainioti ir pakeisti rašytinės sutarties reikšmę. Tačiau šalys gali remtis *prima facie* rašytiniais įrodymais²⁴. Toks žodinių įrodymų taisyklės (angl. *parol evidence rule*) įtvirtinimas Vienos konvencijoje buvo pateisinamas kaip priemonė, siekiant sumažinti galimų įrodymų skaičių, kai šalys sudaro rašytinį susitarimą. Buvo teigiama, kad tarptautiniu lygiu svarbu užtikrinti nors minimalias apsaugos priemones rašytinę sutartį sudariusioms šalims²⁵. Austrijos atstovai pasisakė prieš minėtą pasiūlymą, o Japonijos atstovas, irgi atmesdamas tokį pasiūlymą, teigė, kad tai tik bendrosios teisės šalių taisyklė²⁶. Vienintelis atstovas, kuris pritarė bendrosios teisės šalių pasiūlymui įtraukti žodinių įrodymų taisyklę (angl. *parol evidence rule*) į Vienos konvenciją, buvo Irako atstovas. Viena iš priežasčių, kodėl ši taisyklė nebuvo įtraukta į Vienos konvencijos nuostatas, yra ta, kad dauguma pasaulio teisinių sistemų sutarčių aiškinimo procesuose leidžia remtis visais įrodymais. Kita priežastis - žodinių įrodymų taisyklės (angl. *parol evidence rule*) taikymas yra labai sudėtingas ir nevienareikšmis (šios taisyklės taikymo ir ribojimo problematika bus nagrinėjama darbo 3.1 poskyryje).

Apibendrinant šį poskyrį, darytina išvada, kad Vienos konvencija derina subjektyviojo ir objektyviojo metodų taikymą, pirmenybę teikdama pirmajam, tačiau pabrėždama konkretaus oferento, o ne bendrą šalių valią ir darydama išlygą, kad oferento valios išraiška aktuali tik tada, kai (1) kita šalis apie ją žinojo (2) arba negalėjo nežinoti. Vienos konvencijos nuostatos sutarčių aiškinimo bylose leidžia remtis bet kokiais įrodymais, taip pat ir liudytojų parodymais.

²² Vienos konvencija // Ten pat.

²³ Ten pat.

²⁴ Honnold J. Documentary History of the Uniform Law for International Sales. 1989. P. 662.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

2.3. Sutarčių aiškinimo metodai pagal UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principus

UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.1 straipsnio 1 dalis pirmenybę suteikia subjektyviajam sutarties aiškinimo metodui – sutartį reikia aiškinti pagal bendrą šalių valią (ketinimus)²⁷. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.1 straipsnio 2 dalis nustato, kad jeigu valia negali būti nustatyta, sutartį reikia aiškinti pagal tą reikšmę, kurią protingi asmenys, veikdami kaip sutarties šalys, suteiktų sutarčiai analogiškomis aplinkybėmis²⁸.

Manytina, jog aiškinant sutartis pagal UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principus, faktinė subjektyviojo aiškinimo metodo nauda neturėtų būti sureikšminama, nes paprastai komercinių sutarčių kontrahentai turi didelę derybų bei teisinę patirtį ir linkę naudoti tiksliai sąvokas, jų reikšmes nustatyti pačioje sutartyje. Be to, komercinių sutarčių kontrahentai į sutartį dažnai įtraukia integracijos (sujungimo) išlygą (angl. *merger clause*), numatančią, kad ši sutartis yra vienintelis susitarimas, o visas iki tol buvęs šalių susirašinėjimas ir dokumentai netenka galios (šio darbo 3.3 poskyryje bus detalieai nagrinėjama, ar tokios išlygos įtraukimas į sutartį turi įtakos jos aiškinimui).

Aiškinant UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.1 straipsnio 1 dalį, galima prieiti prie išvados, kad komercinę sutartį aiškinant pagal subjektyvųjį metodą, išaiškintos sutarties sąlygos gali skirtis nuo pažodinio sutarties teksto ir nuo protingo asmens suvokto teksto – jeigu tokios sąlygos buvo bendra šalių valia komercinės sutarties sudarymo metu. Ar konkrečios sąlygos buvo bendroji šalių valia sutarties sudarymo metu, turi būti nustatoma atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, kurių pavyzdinis sąrašas pateikiamas UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.3 straipsnyje. Jame numatyta, kad taikant 4.1 ir 4.2 straipsnius turi būti atsižvelgiama į visas aplinkybes, įskaitant (a) preliminaras šalių derybas, (b) tarp šalių susiklosčiusią praktiką, (c) šalių elgesį sudarius sutartį, (d) sutarties prigimtį ir tikslą, (e) konkrečioje verslo srityje visuotinai priimtą atitinkamų sąlygų ir teiginių reikšmę, (f) papročius²⁹. Nors visos minėtos aplinkybės svarbios tiek subjektyviajam, tiek objektyviajam metodui, tačiau, mūsų nuomone, tokios aplinkybės kaip preliminaros šalių derybos, tarp šalių susiklosčiusi praktika, šalių elgesys sudarius sutartį labiau talkina aiškinant sutartį subjektyvuoju metodu. Pavyzdžiui, į knygų spausdinimo sutarties sąlygas spaustuvė įtraukia sąlygą, kad bendra knygos apimtis „apie 300 puslapių“. Knygos autorius paaiškina, kad jo knygai išspausdinti reikia 500 puslapių. Spaustuvė su tokiu autoriaus prašymu sutinka. Todėl minėtos sutarties sąlyga „apie 300 puslapių“, atsižvelgiant į šalių preliminaras derybas turi būti aiškinama kaip „ne mažiau nei 500 puslapių“.

²⁷ UNIDROIT...// Ibid.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

Tarp šalių susiklosčiusios praktikos panaudojimą sutarties aiškinimui galėtų iliustruoti toks pavyzdys: Kanados gamintojas ir JAV distributorius jau kelis metus iš eilės sudarinėja kontaktinių lęšių distribucijos sutartis. Visą sutartinių įsipareigojimų laiką šalys atsiskaitymams naudoja Kanados dolerius. Paskutinėje šalių sudarytoje sutartyje valiuta nėra apibrėžta, bet sutarties aiškinimo atveju turėtų būti nustatyta, kad bendroji šalių valia – būtent Kanados dolerio naudojimas atsiskaitymams atlikti.

Svarbu atskirti UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.3 straipsnio e ir f punktuose numatytas aplinkybes, t.y. konkrečioje verslo srityje visuotinai priimtą atitinkamų sąlygų ir teiginių reikšmę bei papročius. Konkrečioje verslo srityje visuotinai priimta atitinkamų sąlygų ir teiginių reikšmė gali būti naudojama, kai, pavyzdžiui, konkrečioje srityje - didmeniniuose alkoholio pirkimo-pardavimo santykiuose, naudojamas konkretus skaičius vienetų tam tikroje pakuotėje (vyno butelių skaičius dėžėje) ir pan. Tuo tarpu sistemiškai aiškinant UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų nuostatas, papročio sąvoka turi atitikti UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 1.8 straipsnyje papročiu taikomus reikalavimus. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 1.8 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad šalys turi laikytis papročio, kuris (1) yra plačiai žinomas tarptautinėje prekyboje ir (2) jo nuolat laikosi šalys atitinkamoje prekybos srityje, išskyrus atvejus, kai tokį paprotį taikyti būtų neprotinga³⁰.

UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.1 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas protingo asmens testas nėra abstraktus ir hipotetinis kriterijus. Protingo asmens kriterijus, kaip minėta, siejamas su konkrečiomis šalimis, veikusiomis konkrečiomis aplinkybėmis. Koks elgesys laikomas „protingu“, teismas *ad hoc* turi nustatyti konkrečioje byloje, pagal konkrečių šalių sandorio sudarymo metu turėtas kalbines, technines, teisines žinias bei verslo ir derybų patirtį.

Įdomu, kad UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.2 straipsnyje atskirai reglamentuojamas šalių pareiškimų ar kitokių šalių veiksmų aiškinimas. Šalies pareiškimai ir kiti veiksmai turi būti aiškinami atsižvelgiant į tikruosius šalių ketinimus, jeigu kita šalis juos žinojo ar turėjo žinoti. Jeigu ankstesnis paragrafas negali būti pritaikomas, tokie pareiškimai ir veiksmai aiškinami taip, kaip juos esant tokiai situacijai būtų aiškines tokioje pat padėtyje esantis protingas asmuo³¹. Atrodo, kad 4.2 straipsnio nuostatos visiškai atitinka 4.1 straipsnį. Kita vertus, manytina, jog neatsitiktinai 4.2 straipsnio 1 dalyje yra pabrėžiama, kad šalies pareiškimai ir kiti veiksmai turi būti aiškinami atsižvelgiant į tikruosius šalių ketinimus, tik su sąlyga, kad kita šalis juos žinojo ar turėjo žinoti. Mūsų nuomone, vienašalių pareiškimų ir kitų

³⁰ UNIDROIT...// Ibid.

³¹ Ibid.

veiksmų atveju siekiama labiau apsaugoti sąlygas priimančią šalį, nes vienašalių sandorių atveju, kitaip negu sutarčių atveju, yra didesnė tikimybė, kad kita šalis nežino tikrųjų pirmosios šalies ketinimų.

Apibendrinant šį poskyrį, prieiname prie išvados, kad UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai taip pat kaip ir Vienos konvencija nesuabsoliutina subjektyviojo sutarčių aiškinimo metodo, nors teikia jam pirmenybę objektyviojo metodo atžvilgiu. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai atskirose teisės normose reglamentuoja sutarčių ir vienašalių pareiškimų bei kitų veiksmų aiškinimą, pastaruoju atveju labiau apsaugodami adresatą, kuris gali remtis protingo asmens kriterijumi. Ar konkrečios sutarties sąlygos buvo bendra šalių valia ir koks yra konkretus protingo asmens kriterijus sutarties sudarymo metu, turi būti nustatoma atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, kurių pavyzdinis sąrašas pateikiamas UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.3 straipsnyje.

2.4. Sutarčių aiškinimo metodai pagal Europos sutarčių teisės principus

Europos sutarčių teisės principų 5.101 (1) straipsnis numato, kad sutartis turi būti aiškinama pagal bendrą šalių valią, net jei ji skiriasi nuo pažodinės žodžių reikšmės³². Europos sutarčių teisės principų komentaro autoriai teigia, jog subjektyvusis metodas teisėjui nurodo aiškinimo procesą pradėti nuo bendros šalių valios nustatymo sutarties sudarymo metu. Ir tai yra teisinga, nes sutartis yra šalių kūrinys, o teisėjas turi gerbti jų ketinimus, net jei ketinimai išreikšti netinkamai arba dviprasmiškai³³.

Svarbu tai, kad bendrą valią gali turėti ir tos šalys, iš kurių viena sutartį sudaro prisijungimo būdu - su sąlyga, kad šalys aptarė ir tarpusavyje suderino visas sutarties sąlygas. Minėtoje normoje pabrėžiama, kad teisėjas turi suteikti pirmenybę šalių bendrai valiai, net jei ji skiriasi nuo pažodinės žodžių reikšmės. Pavyzdžiui, jei dokumentas šalių buvo įvardintas kaip panaudos sutartis, tačiau iš tikrųjų šalys omenyje turėjo nuomos teisinius santykius, teisėjas tokiai sutarčiai turi suteikti pastarąją reikšmę. Europos sutarčių teisės principų komentaro autoriai pateikia tokį pavyzdį, iliustruojantį bendrosios šalių valios ir rašytinio sutarties teksto nesutapimą:

Didelio pastato savininkas pasamdo dažymo įmonę „langų išoriniams rėmams“ nudažyti. Dažytojai nudažo išorinių langų išorinę rėmų pusę ir pareiškia, kad jie savo darbą atliko. Tačiau pastato savininkas teigia, kad „langų išorinių rėmų“ sąvoka apima ir vidinę lauko langų rėmų pusę. Tai gali būti įrodoma derybų medžiaga ir dažytojų pateiktais maketais,

³² PECL // Ibid.

³³ Lando O., Beale H. Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law – Part I and II. Kluwer Law International, 1999. P. 288.

kuriuose vaizduojami iš abiejų pusių nudažyti langai. Todėl, nepaisant to, kad gramatinė sąvokos interpretacija, be abejonės, nurodo tik išorinę langų pusę, šiuo atveju dažytojai turi dekoruoti abi lango rėmų puses³⁴.

Kita vertus, negalima piknaudžiauti tokiu plečiamuoju aiškinimu ir, jei šalys iš tikrųjų parenka tikslias ir nedviprasmiškas sąlygas, jos negali būti aiškinamos plečiamai. Tokiu veiksmu būtų pažeistas sutarties privalomumo principas.

Įdomi norma įtvirtinta Europos sutarčių teisės principų 5.101 (2) straipsnyje – jei nustatoma, kad viena šalis suteikė sutarčiai tam tikrą reikšmę, o kita šalis sutarties sudarymo metu tos reikšmės negalėjo nežinoti, sutartis turi būti aiškinama pagal pirmosios šalies sutarčiai suteiktą reikšmę³⁵. Tokios normos atitikmens nėra nei Vienos konvencijoje, nei UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principuose, nei LR CK. Minėta norma gina šalies valią, net jei ji buvo išreikšta netinkamai arba dviprasmiškai, tačiau kita šalis apie pirmosios šalies valią negalėjo nežinoti.

Galėtų atrodyti, kad šaliai, netinkamai išreiškus savo valią, kita šalis galėtų remtis protingo asmens kriterijumi ir pateikti argumentą, jog sutarčiai analogiškomis aplinkybėmis protingas asmuo oferento sąlygos negalėjo suprasti. Tačiau, vadovaujantis Europos sutarčių teisės principų 5.101 (2) straipsnio nuostata, toks antrosios šalies argumentas nebūtų leistinas, jei oferentas įrodytų, kad antroji šalis negalėjo nežinoti jo valios, nepaisant to, kad oferento valia buvo netinkamai išreikšta. Europos sutarčių teisės principų komentaro autoriai pateikia tokį pavyzdį, iliustruojantį nagrinėjamos normos taikymą:

A (kailių pardavėjas) pasiūlo B (kitam kailių pardavėjui) pirkti triušių kailius už kainą, lygią 1 £ už kilogramą; tai buvo tik spausdinimo klaida, o tikroji kaina yra 1 £ už vieną. Atsižvelgiant į tai, kad rinkoje triušių kailiai paprastai pardavinėjami už kainą, lygią 1 £ už vieną, ir į tai, kad vieną kilogramą sudaro net šeši triušių kailiai, tikroji sutarties kaina turi būti 1 £ už vieną triušį. Būtent tokią kainą A turėjo omenyje, nors dėl jos suklydo, pateikdamas ofertą, o B, būdamas triušių kailių rinkos žinovas, negalėjo apie tai nežinoti³⁶.

Jei teisėjas nustato, kad šalių bendrosios valios nustatyti nėra galimybės, turi būti taikoma Europos sutarčių teisės principų 5.101 (3) straipsnyje numatyta norma – jei valia negali būti nustatyta vadovaujantis (1) ir (2) dalimis, sutartis turi būti aiškinama, atsižvelgiant į tai, kokią reikšmę jai suteiktą analogiškai šalims protingi asmenys, veikdami tokiomis pat aplinkybėmis³⁷. Protingų asmenų suvokimas, kaip jau minėta, nustatomas kiekvienoje byloje,

³⁴ Lando O., Beale H. Commission on European Contract Law... Ibid. P. 288.

³⁵ PECL // Ibid.

³⁶ Lando O., Beale H. Commission on European Contract Law... Ibid. P. 289.

³⁷ PECL // Ibid.

atsižvelgiant į visas reikšmingas bylos aplinkybes. Šios normos taikymą iliustruoja toks pavyzdys:

Draudimo poliso sąlyga numato, kad juvelyrinių papuošalų vagystė laikoma draudiminiu įvykiu tik tada, kai vagis į patalpą, kurioje saugomi papuošalai, patenka „slapta“ (angl. *clandestine entrance*). Vagis A į patalpą patenka, prisistatydamas telefonų meistrui; jį į patalpą įleidžia pati namo šeimininkė B. A trumpam atitraukia B dėmesį ir pavagia jos papuošalus. Draudimo kompanija atsisako mokėti draudimo išmoką, nurodydama, kad vagies patekimas į patalpą nebuvo slaptas. Tačiau, vadovaujantis protingo asmens aiškinimu, akivaizdu, kad „slapto patekimo“ sąvoka apima ir pateikimo apgaulės būdu formą³⁸.

Europos sutarčių teisės principų 5.102 straipsnis pateikia nebaigtinį sąrašą aplinkybių, į kurias turi būti atsižvelgiama aiškinant sutartį. Šis sąrašas yra panašus į UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.3 straipsnyje nurodytą, aiškinimui reikšmingą aplinkybių sąrašą. Europos sutarčių teisės principų 5.102 straipsnis be UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principuose numatytų aplinkybių taip pat numato: sutarties sudarymo aplinkybes, reikšmę, kurią šalys anksčiau yra suteikusios tokioms pat sutarties sąlygoms, šalių tarpusavio santykių praktiką, sąžiningumo ir doros dalykinėje praktikoje principus³⁹.

Apibendrinant šį poskyrį, galima teigti, jog Europos sutarčių teisės principai, kaip ir Vienos konvencija bei UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų normos, pirmenybę teikia subjektyviajam aiškinimo metodui, jį derindami su objektyviuoju metodu. Mūsų nuomone, Europos sutarčių teisės principų kūrėjai ypač akcentavo konsensualizmą ir šalių valią, nes 5.101 (1) straipsnyje atskirai nurodoma, kad šalių valia gali skirtis nuo tiesioginės sutarties žodžių reikšmės. Taip pat Europos sutarčių teisės principai atskira norma reguliuoja atvejį, kai oferentas netinkamai išreiškia savo valią, tačiau antroji šalis negali nuginčyti oferento valios remdamasi protingo asmens kriterijumi, nes toji šalis negalėjo tokios oferento valios nežinoti. Europos sutarčių teisės principų 5.101 (3) straipsnyje numatyta protingo asmens sąvoka iš esmės nesiskiria nuo Vienos konvencijoje ir UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principuose įtvirtintos analogiškos sąvokos.

2.5. Sutarčių aiškinimo metodai pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą

Sutarčių aiškinimo institutas Lietuvos Respublikos pozityviojoje teisėje atsirado tik 2001 m. liepos 1 d., įsigaliojus naujam LR CK. Lietuvos įstatymų leidėjas pirmenybę taip pat suteikė konsensualizmo principui. LR CK 6.193 str. 1 d. numato, kad aiškinant sutartį pirmiausia

³⁸ Lando O., Beale H. Commission on European Contract Law... Ibid. P. 289.

³⁹ PECL // Ibid.

turi būti nagrinėjami tikrieji šalių ketinimai, o ne vien remiamasi pažodiniu sutarties teksto aiškinimu.

Toks įstatymų leidėjo pasirinkimas nebuvo atsitiktinis. Manytina, jog įstatymų leidėjas pozityviosios teisės normos statusą suteikė jau iki naujojo LR CK įsigaliojimo teismų praktikoje pripažintam konsensualizmo principui. Pirmą kartą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sutarties aiškinimo klausimą nagrinėjo 1998 m. balandžio 15 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo valdybos Visagino miesto skyrius v. UAB "Rina"*, Nr. 34-21/1998, kat. 21⁴⁰. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija minėtoje civilinėje byloje išaiškino, kad sutartis, kaip šalių valią išreiškiantis susitarimas, turi būti aiškinama atsižvelgiant į tikruosius šalių ketinimus, į tikrąją jų valią, o ne tik į rašytinės sutarties gramatinį tekstą⁴¹. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 2 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *Ž. Stankevičius v. H. Chadakevičius*, Nr. 3K-7-23/2000, kat. 43, nurodyta, kad teisinių santykių kvalifikaciją lemia ne šalių pavartota terminija, o tų santykių turinys, kaip tuos santykius šalys beįvardintų. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. balandžio 3 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *AB "Turto bankas" v. UAB "Vaidluvē"*, Nr. 3K-3-406/2000, kat. 14, numatyta, kad esant ginčui dėl sutarties turinio bei sąlygų, sutartis aiškinama nustatant tikruosius sutarties dalyvių ketinimus, o ne vien remiantis pažodiniu sutarties teksto aiškinimu. Be to, sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę, tikslą, jos sudarymo aplinkybes. Aiškinant sutartį taip pat turi būti atsižvelgiama į šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių elgesį po sutarties sudarymo ir kitas reikšmingas aplinkybes⁴². Analogiškos sutarčių aiškinimo taisyklės suformuluotos ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. lapkričio 8 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *I. Bunokaitė v. A. Garšva ir kt.*, Nr. 3K-3-1145/2000, kat. 42⁴³.

Iš minėtų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių yra akivaizdu, kad ir iki naujojo LR CK įsigaliojimo teismai prioritetą teikė ne pažodiniam sutarties teksto aiškinimui, bet sutarties aiškinimui, vadovaujantis subjektyviuoju metodu. Todėl logiška atrodo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 45 straipsnyje įtvirtinta norma – civilinio kodekso šeštosios knygos XIV skyriaus normos dėl sutarčių aiškinimo,

⁴⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 1998 m. balandžio 15 d. nutartis c.b. *Valstybinio socialinio draudimo valdybos Visagino miesto skyrius v. UAB "Rina"*, Nr. 34-21/1998, kat. 21.

⁴¹ Ten pat.

⁴² LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 2 d. nutartis c.b. *Ž. Stankevičius v. H. Chadakevičius*, Nr. 3K-7-23/2000, kat. 43.

⁴³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. lapkričio 8 d. nutartis c.b. *I. Bunokaitė v. A. Garšva ir kt.*, Nr. 3K-3-1145/2000, kat. 42.

nepaisant jų sudarymo momento, taikomos ir toms sutartims, kurios galioja įsigaliojus šiam kodeksui⁴⁴.

Pažymėtina, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2003 m. gruodžio 3 d. nutartyje civilinėje byloje *AB „Kauno baldai“ v. UAB „Skraja“*, Nr. 3K-3-1005/2003, kat. 37.6, 37.4, 94.5, kurios ginčo objektu buvo 1996 m. sausio 7 d. šalių sudarytos ir naujam LR CK įsigaliojus nebegaliojančios sutarties nuostatų aiškinimas, suformulavo tokią taisyklę: nei 1964 m. priimtas ir vėlesniais įstatymais ne kartą papildytas bei pakeistas LR CK, nei kiti iki naujojo LR CK įsigaliojimo, t.y. iki 2001 m. liepos 1 d. (2000 m. liepos 18 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 2 straipsnis), sutartinius civilinius teisinius santykius reglamentavę įstatymai nenustatė aiškių civilinių teisinių sutarčių aiškinimo taisyklių ir principų. 2000 m. LR CK sutarčių aiškinimo taisyklės įtvirtintos šio kodekso 6.193-6.195 straipsniuose. Pagal 2000 m. liepos 18 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 45 straipsnį 2000 m. LR CK 6.193-6.195 straipsniuose nustatytos sutarčių aiškinimo taisyklės turi būti taikomos ir iki 2000 m. LR CK įsigaliojimo sudarytoms sutartims, kurios galioja šiam kodeksui įsigaliojus. Kadangi 1996 m. sausio 7 d. sutartis galiojo iki 1997 m. gruodžio 31 d. (sutarties 6 punktas), todėl aiškinti šios sutarties turinį tiesiogiai vadovaujantis 2000 m. LR CK įtvirtintomis sutarčių aiškinimo taisyklėmis negalima. Dėl šios priežasties šią bylą nagrinėję teismai turėjo atsižvelgti į Aukščiausiojo Teismo, kurio paskirtis – užtikrinti vienodą teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus bei kitus teisės aktus (Teismų įstatymo 23 straipsnio 2 dalis, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statuto 1 straipsnio 3 dalis, 33 straipsnio 2 dalis, 1964 m. CPK 12 straipsnis, 2002 m. CPK 4 straipsnis), kasacine tvarka priimtose nutartyse suformuluotas sutarčių aiškinimo taisyklės, kurios savo prasme ir turiniu atitinka 2000 m. LR CK įtvirtintas sutarčių aiškinimo taisyklės⁴⁵.

Seka išvada, kad teismui nagrinėjant bylą, kurios ginčo objektas yra iki naujojo LR CK įsigaliojimo sudarytos sutarties nuostatų aiškinimas, pirmenybė turi būti teikiama subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui, neatsižvelgiant į tai, ar minėta sutartis galiojo įsigaliojus naujam LR CK.

Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje aiškumą dėl preliminarios sutarties esmės įnešusiam Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarime (*V. Š. v. A.N., A.N., civilinė bylos Nr.3K-P-382/2006, kat. 42.4;45.1;45.6*) pirmenybė taip pat teikiama subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui:

⁴⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

⁴⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 3 d. nutartyje c.b. *AB „Kauno baldai“ v. UAB „Skraja“*, Nr. 3K-3-1005/2003, kat. 37.6, 37.4, 94.5.

Šalys, informindamos ikisutartinius susitarimus, įvairiai pavadina pasirašomus dokumentus: derybų protokolai, ketinimų protokolai, sutarties projektai, preliminarioji sutartis ar paprasčiausiai – susitarimas. Kilus ikisutartinių santykių dalyvių ginčui, apie kiekvieno jų pasirašyto dokumento esmę ir teisinę reikšmę būtina spręsti ne pagal šio dokumento pavadinimą, bet pagal jo turinį, aiškinant jį vadovaujantis sutarčių aiškinimo taisyklėmis⁴⁶.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija pažymėjo, kad nustatant tikrąją tam tikros sutarties šalių valią, taikytinos sutarčių aiškinimo taisyklės, nurodytos LR CK 6.193 straipsnyje. Kilus šalių ginčui, teismas turi nustatyti tikruosius šalių ketinimus ir pagal juos kvalifikuoti susitarimą teisės taikymo požiūriu: yra tai preliminarioji ar pagrindinė sutartis. Nustačius, kad šalys susitarimu siekė tik susitarti dėl tokios sutarties sudarymo ateityje, nėra pagrindo tokio susitarimo kvalifikuoti kaip pagrindinės sutarties ir reikalauti įvykdyti jį natūra, nes toks tvirtinimas prieštarautų šalių valiai ir pažeistų sutarties laisvės principą⁴⁷.

Tačiau, kaip minėta, subjektyvusis aiškinimo metodas neturėtų būti sureikšminamas. Galima situacija, kai šalių tikrieji ketinimai nesutampa, todėl teismo dėmesys turi būti sutelktas į lingvistinę sutarties teksto analizę. LR CK 6.193 straipsnio 1 dalis numato, kad jeigu šalių tikrų ketinimų negalima nustatyti, tai sutartis turi būti aiškinama atsižvelgiant į tai, kokią prasmę jai tokiomis pat aplinkybėmis būtų suteikę analogiški šalims protingi asmenys. Ši teisės norma iš esmės pakartoja jau minėtas UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų ir Europos sutarčių teisės principų nuostatas, reglamentuojančias objektyvųjį sutarčių aiškinimo metodą.

Objektyviojo sutarčių aiškinimo metodo taikymo taisyklės iliustruoja tokie teismų praktikos pavyzdžiai:

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2003 m. balandžio 14 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *Advokato D.Mockūno kontora v. LAB "Vievio malūnas"*, Nr. 3K-3-485 /2003, kat. 125.5; 37.6, vertindamas teisinių paslaugų sutartį, aiškino būtent lingvistinę jos reikšmę: Advokatūros įstatymo (1998 m. birželio 25 d. Nr. VIII-811) 44 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad dėl užmokesčio dydžio už klientui teikiamas teisinės pagalbos paslaugas klientas ir advokatas susitaria raštu Lietuvos advokatūros statute nustatyta tvarka. Lietuvos advokatūros statuto 72 punkte nustatyta, kad advokato honoraro dydis, jo apskaičiavimo formos ir mokėjimo tvarka, terminai nurodomi sutartyje dėl teisinės pagalbos teikimo. Iš pateiktos į bylą sutarties Nr. 99-015 teismai nustatė, kad joje nėra susitarta nei dėl advokato honoraro dydžio, nei dėl honoraro apskaičiavimo formos. Pateikti į bylą Advokato D.Mockūno kontoros įkainiai pasirašyti tik paties advokato, o kliento parašu jie nepatvirtinti. Sutarties 3.1 punktas pagrįstai nepripažintas

⁴⁶ LAT CBS plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. *V.Š. v. A.N. ir A.N.*, Nr.3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6.

⁴⁷ Ten pat.

kaip apibrėžiantis honoraro dydį, nes jame nurodyta formuluotė, jog už teisinės paslaugas mokama pagal pateiktas sąskaitas, nesuponuoja honoraro dydžio⁴⁸.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2003 m. gruodžio 1 d. nutartyje civilinėje byloje *O. Dubnikova v. AB „Lietuvos draudimas“ Nr.3K-3-1150/2003*, kat. 21.2.2.9; 37.6; 37.7; 67, nurodė, kad sutarčių aiškinimo taisyklės taikomos kartu su sutarties teksto (sąlygų) lingvistinės analizės metodu ir paprastai negali paneigti vienareikšmių ir šalių aiškiai patvirtintų sąlygų buvimo, jų privalomos galios šalims⁴⁹.

2005 m. spalio 5 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *UAB „Steigė ir partneriai“ v. Balsevičiaus medžio drožinių dirbtuvė, Nr. 3K-3-455/2005*, kat. 39;42.8, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, konstatavo, kad sutartyje nėra aiškiai ir nedviprasmiškai išreikšta jos šalių valia, todėl sutartis vertinama lingvistiniu aspektu⁵⁰.

Pateikti teismų praktikos pavyzdžiai įrodo, jog teismai pripažįsta, kad tais atvejais, kai šalys skirtingai interpretuoja sutarties sąlygas, o jų tikriesiems ketinimams nustatyti šalys įrodymų nepateikė, teismai aiškina pačios sutarties tekstą. Taip pat pripažįstama, kad sudėtingų komercinių sutarčių atveju, kai šalys apibrėžia konkrečių sutartyje vartojamų sąvokų reikšmes, sutartyje vartojamos sąvokos turi būti aiškinamos pagal pateiktus apibrėžimus ir sutartis aiškinama neišeinant už jos teksto ribų.

LR CK 6.193 straipsnio 2 dalis numato: visos sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę ir tikslą bei jos sudarymo aplinkybes. To paties straipsnio 5 dalis nustato, kad aiškinant sutartį, taip pat turi būti atsižvelgiama į šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių tarpusavio santykių praktiką, šalių elgesį po sutarties sudarymo ir papročius. Visos minėtos aplinkybės yra svarbios sutartį aiškinant tiek subjektyviu, tiek objektyviu metodu. Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas praktikoje ypač akcentuoja sutarties aiškinimą atsižvelgiant į sutarties esmę, jos tikslą. Šių sutarčių aiškinimui reikšmingų aplinkybių taikymą iliustruoja toks Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos pavyzdys:

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2003 m. gegužės 12 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *257-oji DNSB v. Specialios paskirties UAB "Vilniaus vandenys", Nr. 3K-3-579/2003*, kat. 37.1.; 37.6.; 40.2.; 40.5, konstatavo, kad žemesnių instancijų teismai šalių sudarytos sutarties nevertino atsižvelgiant į jos esmę ir tikslą bei visų sąlygų tarpusavio ryšį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, plačiai aiškindamas sutarties esmę ir tikslą, konstatavo, kad daugiabučių

⁴⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. balandžio 14 d. nutartis c.b. *Advokato D.Mockūno kontora v. LAB "Vievio malūnas"*, Nr. 3K-3-485/2003, kat. 125.5; 37.6.

⁴⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 1 d. nutartis c.b. *O. Dubnikova v. AB „Lietuvos draudimas“ Nr.3K-3-1150/2003*, kat. 21.2.2.9; 37.6; 37.7; 67.

⁵⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 5 d. nutartis c.b. *UAB „Steigė ir partneriai“ v. Balsevičiaus medžio drožinių dirbtuvė, Nr. 3K-3-455/2005*, kat. 39;42.8.

namų savininkų bendrija yra vartojimo sutarties (LR CK 1.39 straipsnio 1 dalis) šalis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, jog, teisiškai vertinant vartojimo sutartį, svarbu nustatyti, koks asmuo, t.y. fizinis ar juridinis asmuo, yra galutinis prekių ar paslaugų vartotojas, taip pat prekių ir paslaugų įsigijimo tikslą. Teisėjų kolegija nurodė, jog byla nagrinėję teismai ginčijamas sutartis vertino formaliai ir nepagrįstai sureikšmino aplinkybę, kad ginčijamas sutartis pasirašė juridiniai asmenys. Tačiau byla nagrinėję teismai nevertino, kas faktiškai naudojasi perkama preke ir kas už ją sumoka. Taip pat teismai nevertino aplinkybės, jog sutartį pasirašė savitas juridinis asmuo – daugiabučio namo savininkų bendrija. Šios rūšies juridiniai asmenys yra specifiniai juridiniai asmenys, per kuriuos butų savininkai įgyvendina savo daiktines ir prievolinių teises. Akivaizdu, kad pagal ginčijamas sutartis tiekiamo vandens vartotojais yra ne bendrija, bet butų savininkai, t.y. fiziniai asmenys, naudojantys vandenį savo namų ūkio reikmėms. Būtent butų savininkai, o ne bendrija moka už tiekiamą vandenį. Vadinasi, sutarties objekto - vandens - vartotojai yra fiziniai asmenys, bet ne bendrija. Atitinkamai vandens butų savininkams pardavėjas (tiekėjas), kuriam už patiektą vandenį sumoka butų savininkai, yra UAB „Vilniaus vandenys“, o ne daugiabučio namo savininkų bendrija. Todėl ginčijamos sutartys teisine prasme vertintinos kaip vartojimo sutartys ir joms turi būti taikomos specialios teisės normos, taikomos vartojimo sutartims⁵¹. Akivaizdu, kad šioje byloje teismas sutarties nuostatas aiškino labai plačiai, vadovavosi tikrąja sutarties esme ir jos tikslu, neatsižvelgdamas į lingvistinę sutarties žodžių reikšmę.

Kaip jau minėta, sutarčių aiškinimui reikšmingos aplinkybės taikomos ne tik subjektyviojo, bet ir objektyviojo metodo atveju. Pavyzdžiui, 2002 m. gegužės 27 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *Kauno apygardos vyriausiasis prokuroras v. V. Zigmanta*, Nr.3K-3-719, kat. 37.6; 39.6.1, 57.1, 87.5.2, 95.2, 107.1, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paskolos sutartį aiškino vadovaudamasis objektyviuoju sutarčių aiškinimo metodu ir konstatavo, kad byla nagrinėję teismai ginčijamo paskolos sutarties turinį išaiškino netinkamai, nevertino sutarties sąlygų prasmės, pobūdžio ir santykio su kitomis sutarties sąlygomis⁵².

Paminėtina, kad esminę reikšmę tinkamam sutarčių aiškinimui turi LR CK 6.187 straipsnis numatantis, kad jeigu sutarties standartinės sąlygos prieštarauja nestandartinėms, pirmenybė teikiama nestandartinėms, t.y. individualiai šalių aptartoms sąlygoms. Šios teisės normos sisteminį aiškinimą su LR CK 6.193 straipsnio taisyklėmis iliustruoja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *VšĮ „Istros aerodromas“ v. UAB „BTA draudimas“*, Nr.3K-3-600/2006, kategorija: 73.1; 73.2.5.6; 73.2.6.1.

⁵¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis c.b. 257-oji *DNSB v. Specialios paskirties UAB "Vilniaus vandenys"*, Nr. 3K-3-579/2003, kat. 37.1.; 37.6.; 40.2.; 40.5.

⁵² LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 27 d. nutartis c. b. *Kauno apygardos vyriausiasis prokuroras v. V. Zigmanta*, Nr.3K-3-719, kat. 37.6; 39.6.1, 57.1, 87.5.2, 95.2, 107.1.

Šioje byloje teismas pažymėjo, kad atsakovo (draudiko) parengtos draudimo taisyklių, kurios yra sudėtinė ginčo šalių sudarytų draudimo sutarčių dalis, nuostatos dėl draudimo sutarčių įsigaliojimo momento yra dviprasmiškos ir prieštaringos, ir iš jų neaišku, ar draudimo sutarties įsigaliojimo momentas siejamas su draudimo įmokos (pirmos draudimo įmokos) sumokėjimu ar su draudimo liudijime (polise) nurodyta data. Esant tokiai situacijai, teismai apie ginčo šalių sudarytų sutarčių įsigaliojimo momentą turėjo spręsti analizuodami šalių pasirašytų draudimo liudijimų (polisu) sąlygas ir vertinti jas vadovaudamiesi sutarčių, sudarytų prisijungimo būdu, aiškinimo taisyklėmis (LR CK 6.185-6.187, 6.193 straipsniai)⁵³. Teismas konstatavo, kad pagal LR CK 6.187 straipsnį, jeigu sutarties standartinės sąlygos prieštarauja nestandartinėms, pirmenybė teikiama nestandartinėms, t.y. individualiai šalių aptartoms, sąlygoms. LR CK 6.193 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad tais atvejais, kai abejojama dėl sutarties sąlygų, jos aiškinamos tas sąlygas pasiūliusios šalies nenaudai ir jas priėmusios šalies naudai. Visais atvejais sutarties sąlygos yra aiškinamos sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai. Todėl šioje byloje teismas nutarė, jog ginčo šalių sudarytuose draudimo polisuose nustatyta jų sudarytų draudimo sutarčių, kartu ir draudiminės apsaugos, įsigaliojimo data – 2004 m. kovo 2 d., o pirmos draudimo įmokos įmokėjimo data – 2004 m. kovo 9 d. Tai reiškia, kad, priešingu atveju negu sprendė bylą nagrinėję teismai, ginčo šalys jų sudarytose draudimo sutartyse susitarė dėl konkrečios šių sutarčių įsigaliojimo datos, nesiedamos jos su pirmos draudimo įmokos sumokėjimu⁵⁴. Iš cituotos nutarties seka išvada, kad sutarčių aiškinimo metodų taisyklės turi būti sistemiškai aiškinamos su kitais (pavyzdžiui, LR CK 6.185-6.187) straipsniais.

LR CK šeštosios knygos komentaro autoriaus nuomone, LR CK 6.193 straipsnis pakartoja UNIDROIT principų 4.1–4.6 straipsnius⁵⁵. Tačiau UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.3 straipsnyje, kuriame reglamentuojamos sutarčių aiškinimui reikšmingos aplinkybės, nėra numatyta LR CK 6.193 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta sisteminio aiškinimo taisyklė: visos sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį. Kita vertus, UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.4 straipsnis numato, kad sutarties sąlygos ir jos teiginiai turi būti aiškinami ne izoliuotai, o visos sutarties kontekste⁵⁶. Be to, UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.5 straipsnis numato, kad sutarties sąlygos turi būti aiškinamos, kad nebūtų palikta neišaiškinta nė viena sutarties sąlyga ir kiekvienai suteikta kokia nors reikšmė⁵⁷. Tokios teisės normos atitikmens LR CK nerasime.

⁵³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis c. b. *VšĮ „Istros aerodromas“ v. UAB „BTA draudimas“*, Nr.3K-3-600/2006, kat. 73.1; 73.2.5.6; 73.2.6.1.

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ Mikelėnas V. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T.1. P. 251.

⁵⁶ UNIDROIT...// Ibid.

⁵⁷ Ibid.

Tuo tarpu LR CK šeštosios knygos komentaro autorius, aprašydamas sisteminio sutarties aiškinimo principą, teigia, kad bet kurią sutarties sąlygą reikia aiškinti atsižvelgiant į visą sutarties kontekstą. Be to, negali būti neaptarta ir neįvertinta nė viena sutarties dalis, priedas ar kita sudedamoji dalis (pavyzdžiui, reikia įvertinti ir sutarties preambulę, ir jos priedus, vėlesnius pakeitimus ir t.t.). Šiuo atveju galioja prezumpcija, kad kiekvienas žodis, frazė turi tam tikrą prasmę ir reikšmę, nes šalys be reikalo jų paprastai nevartoja. Todėl būtina ieškoti kiekvieno žodžio ir frazės reikšmės, o ne atvirksčiai teigti, kad vienas ar kitas žodis arba frazė yra bereikšmiai ar beprasmiai⁵⁸.

Taigi, vadovaujantis LR CK komentaro autoriaus nuomone, LR CK 6.193 straipsnio 2 dalyje numatyta sisteminio sutarties aiškinimo taisyklė reiškia, jog (1) sutarties sąlygos turi būti aiškinamos visos sutarties kontekste ir (2) sutarties sąlygos turi būti aiškinamos, kad nebūtų palikta neišaiškinta nė viena sutarties sąlyga. Akivaizdu, kad dvi minėtos sisteminio sutarties aiškinimo sudedamosios dalys iš esmės atkartoja UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.4 ir 4.5 straipsnius. Todėl, manytina, jog LR CK 6.193 straipsnio 2 dalyje numatyta teisės norma teismai turi taikyti kartu su LR CK komentare pateiktu plečiamuoju šios normos aiškinimu, nes pažodinis minėtos normos interpretavimas tiesiogiai suponuoja tik pirmą sisteminio aiškinimo taisyklės dalį (sutarties sąlygos turi būti aiškinamos visos sutarties kontekste), tačiau, vargu ar pažodinis sisteminio aiškinimo taisyklės interpretavimas suponuoja reikalavimą sutarties sąlygas aiškinti tokiu būdu, kad nebūtų palikta neišaiškinta nė viena sutarties sąlyga.

Pažymėtina, kad UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.4 bei 4.5 straipsniuose numatytoms taisyklėms analogiškas numato ir Europos sutarčių teisės principų 5.105 bei 5.106 straipsniai⁵⁹. Mūsų nuomone, Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas buvo nenuoseklus, neįtvirtindamas UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.5 straipsnyje ir Europos sutarčių teisės principų 5.106 straipsnyje numatytos normos dėl sutarties sąlygų aiškinimo viršenybės sutarties sąlygų negaliojimo atžvilgiu. Be abejonės, norint LR CK įtvirtintas sutarties aiškinimo taisykles laikyti pažangiomis, minėta norma yra reikalinga. Todėl, manytina, jog teismų praktikoje⁶⁰ turėtų būti taikomas LR CK 6.193 straipsnyje 2 dalyje nustatytos sisteminio aiškinimo taisyklės plečiamasis interpretavimas, kuris galbūt galėtų paskatinti įstatymų leidėją minėtą teisės norma papildyti UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.5 straipsnio analogu.

⁵⁸ Mikelėnas V. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ten pat. P. 252-253.

⁵⁹ PECL // Ibid.

⁶⁰ Plečiamasis šios normos aiškinimas buvo naudojamas 2005 m. lapkričio 2 d. LAT nutartyje, priimtoje c.b. *Lietuvos ir Šveicarijos BĮ „Miltzer and Munch Fortransas“ v. UAB „Dalila ir partneriai“*, Nr. 3K-3-535/2005, kat. 35.4;42.8.

Iš šio darbo poskyrio seka išvada, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas, 2001 m. LR CK suteikdamas pirmenybę konsensualizmo principui reglamentuojant sutarčių aiškinimo taisykles, įtvirtino jau iki LR CK įsigaliojimo teismų praktikoje galiojusias sutarčių aiškinimo taisykles. LR CK sutarčių aiškinimo nuostatos pirmenybę suteikia subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui, tačiau, skirtingai negu Europos sutarčių teisės principų 5.101 (2) straipsnis⁶¹, LR CK nenumato oferento, netinkamai išreiškusio savo valią, teisės reikalauti sutartį aiškinti pagal jo ketinimus, jei antroji šalis negalėjo tokios oferento valios nežinoti. LR CK įtvirtina būtent abiejų šalių bendros valios principą.

LR CK įtvirtintas sutarčių aiškinimo reglamentavimas turi nemažai panašumų su UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų numatytais taisyklėmis. Tačiau LR CK sutarčių aiškinimo normas analizuojant lingvistiniu metodu, akivaizdu: 6.193 straipsnis atskirai nereglamentuoja UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.5 straipsnyje įtvirtintos taisyklės, kad sutarties sąlygos turi būti aiškinamos, jog nebūtų palikta neišaiškinta nė viena sutarties sąlyga ir kiekvienai suteikta kokia nors reikšmė⁶². Mūsų nuomone, norint išlaikyti konsensualizmo principo dvasią, LR CK įtvirtinta sisteminio sutarties aiškinimo taisyklė teismų praktikoje turi būti aiškinama kartu su LR CK šeštosios knygos komentare patektu plečiamuoju jos vertinimu, apimančiu minėtą UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.5 straipsnį. Manytina, kad tokia teismų praktikos tendencija, suponuotų LR CK 6.193 straipsnio papildymą UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.5 straipsnio analogu.

2.6. Sutarčių aiškinimo metodai anglosaksų teisės šalyse (Didžioji Britanija, Jungtinės Amerikos Valstijos)

Ankstesniuose darbo poskyriuose nagrinėtos teisinės sistemos prioritetą teikė subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui, todėl tikslinga panagrinėti ir prioritetą šalių valios išraiškai teikiančių valstybių sutarčių aiškinimo taisykles. Manytina, geriausiais pavyzdžiais galima laikyti daug tarpusavio panašumų turinčias Didžiosios Britanijos ir JAV sutarčių aiškinimo taisykles.

Anglosaksų šalyje galioja bendra taisyklė, kad nesant apgaulės ir esminio suklydimo, šalims yra privalomos sutarties sąlygos, kurios buvo jų pasirašytos⁶³. Taigi jei šalis sudarė sutartį ir sutarties sudarymo metu ji nebuvo apgauta arba neklydo, tai sutarties sąlygos tokiai šaliai turi privalomąją galią, neatsižvelgiant į tai, ar šalis sutartį suprato ir perskaitė. Jei nėra įrodyta jokių išimčių dėl suklydimo ar apgaulės vienintelė teismo prerogatyva – įvertinti sutartį pagal

⁶¹ PECL // Ibid.

⁶² UNIDROIT...// Ibid.

⁶³ Lewison K. Interpretation of Contracts. London: Sweet&Maxwell, 2004. P. 47.

bendrinės literatūrinės anglų kalbos taisyklės⁶⁴. Sutarties reikšmė turi būti nustatoma neišeinant už „keturių sutarties kampų“ (angl. *within its four corners*). Teismas, aiškindamas sutartį, neturi nagrinėti, kokie buvo tikrieji šalių ketinimai arba kokios buvo ginčo objektu esančios sutarties sudarymo aplinkybės. Tokia sutarties aiškinimo taisyklė anglosaksų valstybėse dažnai vadinama „aiškios reikšmės taisykle“ (angl. *plain meaning rule*).

Svarbu paminėti tam tikrus pasikeitimus, kuriuos sąlygojo Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų sprendimas byloje *Prenn v. Simmonds [1971] 1 WLR 1381*⁶⁵. Minėto ginčo objektu tapo sutarties, šalių sudarytos 1960 m. liepos 6 d., termino „pelnas“ (angl. *profit*) aiškinimas. Šioje byloje lordas Wilberforce pateikė tokį sutarties sąlygų vertinimo siūlymą:

Tam, kad būtų įmanoma išaiškinti sutartį, sudarytą 1960 m., reikia įvertinti, kokios buvo sutarties sudarymo aplinkybės. Tokia sutartis negali būti atskirta nuo jos sudarymo faktų visumos (angl. *matrix of facts*) ir negali būti aiškinama vadovaujantis tik pažodiniu sutarties tekstu. Turi būti nagrinėjamas ne tik šios sutarties tekstas, bet ir sutarties sudarymo aplinkybės, į kurias atsižvelgiant buvo parinktos sutarties sąlygos⁶⁶. Ši byla tapo precedentu ir šiuo metu pripažįstama, kad sutartis aiškinama vadovaujantis objektyviuoju sutarties metodu, tačiau objektyvusis metodas nebėra siejamas su absoliučiu formalizmu, neleidžiančiu išeiti už „keturių sutarties kampų“. Dabar anglosaksų šalyse pritariama tam, kad sutarties tekstas gali būti aiškinamas, atsižvelgiant į jo sudarymo aplinkybių kontekstą.

Atkreiptinas dėmesys, jog sutarčių sudarymo aplinkybių sąvoka nesutampa su mūsų nagrinėtomis Vienos konvencijoje, UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principuose, Europos sutarčių teisės principuose ar LR CK numatytais aplinkybėmis, į kurias reikia atsižvelgti aiškinant sutartį. Lordas Wilberforce paaiškino:

Dažnai sakoma, kad sutarties sudarymo aplinkybės turi būti vienodai suprantamos sutartį sudarančių šalių. Tačiau toks reikalavimas negali būti suprantamas labai siaurai. Kai kalbame apie šalies sutarties sudarymo ketinimus, iš tikrųjų reikia nagrinėti ne abstraktų jos ketinimą, nes jo nustatyti beveik neįmanoma, bet ketinimus, kuriuos protingas asmuo analogiškais aplinkybėmis galėtų turėti. Kai kalbame apie sutarties sudarymo tikslą, reikia nustatyti, kokį tikslą analogiškais aplinkybėmis turėtų protingas asmuo. Taigi teismas turėtų įvertinti, kaip protingas asmuo traktuotų sutarties sudarymo aplinkybes⁶⁷. Manytina, kad protingo asmens pasirinktos sutarties sąvokų reikšmės gali skirtis nuo gramatinių tokių sąvokų reikšmių. Kita vertus, sutarties sąvokoms negali būti suteikiama visiškai subjektyvi ir nepagrįsta konkretaus asmens reikšmė.

⁶⁴ McKendrick E. Contract Law. Texts, Cases and Materials. Second Edition. London: Oxford University Press, 2005. P. 405.

⁶⁵ Ibid. P. 406.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid. P. 407.

Kitas anglosaksų sistemos ir pirmenybę konsensualizmo principui teikiančių sistemų sutarčių sudarymo aplinkybių sąvokos skirtumas yra tas, kad tokios aplinkybės neapima sutarčių paruošiamosios medžiagos, liudytojų parodymų. Kitaip tariant, aiškinant sutartį Didžiosios Britanijos arba JAV teismuose, negalima remtis derybų medžiaga ir žodiniiais įrodymais. Tai yra bendroji žodinių įrodymų taisyklė (angl. *parol evidence rule*), kuri numato kelias išimtis (šio darbo 3.1 poskyryje ji bus nagrinėjama detalai). Bet teismų praktikoje pripažįstama, jog aiškinant sutartį galima remtis ankstesniais tarp tų pačių šalių sudarytais susitarimais, kurie vėliau buvo pakeisti aiškinimo objektu esančia sutartimi. Be to, jei pirminė sutartis buvo rašytinė, o vėliau šalių sudaryta sutartis - žodinės formos arba sudaryta konkludentiniais veiksmais, aiškinant pastarąją galima remtis ir rašytine sutartimi, tačiau tik tiek, kiek ji neprieštarauja naujai sudarytam šalių susitarimui⁶⁸.

Galima apibendrinti, kad anglosaksų sistemos valstybės atsisakė visiško formalizmo, todėl „aiškios reikšmės taisyklė“ (angl. *plain meaning rule*) nebesuabsoliutinama. Teismų praktika suformulavo taisyklę, kad sutarties tekstas aiškinamas kartu su sutarties sudarymo faktų visuma (angl. *matrix of facts*). Reikia atkreipti dėmesį, kad anglosaksų sistemoje ši sąvoka turi kitokią reikšmę nei kitose šiame darbe nagrinėtose sistemose. Šiuo atveju teismas turėtų įvertinti, kaip protingas asmuo traktuotų sutarties sudarymo aplinkybes. Be to, iš rašytinės sutarties sudarymo aplinkybių, galinčių turėti įtakos sutarties aiškinimui, eliminuojama sutarčių paruošiamoji medžiaga ir bet kokie liudytojų parodymai, išskyrus atvejus, kai šalys įrodo galimybę taikyti žodinių įrodymų taisyklės išimtis.

2.7. Sutarčių aiškinimo metodai pagal Rusijos Federacijos civilinį kodeksą

Pakankamai dviprasmiškos ir kritikuotinos sutarčių aiškinimo nuostatos įtvirtintos Rusijos Federacijos civilinio kodekso 431 straipsnyje⁶⁹. Rusijos Federacijos įstatymų leidėjas civilinio kodekso 431 straipsnio 1 dalyje įpareigoja teismą sutartį aiškinti pažodžiui (rus. *буквально толковать договор*)⁷⁰. Tai reiškia, kad Rusijos Federacijoje pirmenybė teikiama valios išraiškos teorijai. Jei yra neaišku, kokia yra pažodinė sutarties sąlygos reikšmė, ji nustatoma ją palyginant su kitomis sutarties sąlygomis ir atsižvelgiant į bendrą sutarties esmę⁷¹.

⁶⁸ Lewison K. Interpretation of Contracts. Ibid. P. 57.

⁶⁹ Гражданский кодекс Российской Федерации // <http://www.garant.ru/main/10064072-010.htm#10091>; prisijungimo laikas: 2006-11-05.

⁷⁰ Садилов О.Н. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Часть первая (постатейный). Москва: Издательский Дом ИНФРА М, 1999. С. 696.

⁷¹ Там же.

Ir tik tada, kai sutarties turinys negali būti nustatytas vadovaujantis pažodiniu sutarties aiškinimu, atsižvelgiant į sutarties tikslą, teismas turi nustatyti tikrąją bendrą šalių valią⁷².

Rusų teisės mokslininkas A.D. Koreckij pažymi, kad dėl tokio prioritetinio objektyviojo aiškinimo metodo įtvirtinimo praktikoje susidarė tokia situacija, kad teismai apsiriboja tik vienu sutarties aiškinimo metodu, ignoruodami kitus galimus metodus⁷³. Minėto autoriaus teigimu, tokia pozicija yra nepakankamai logiška ir neatitinka kitų teisės normų reikalavimų⁷⁴.

Aiškinant sutartį objektyviuoju metodu, Rusijos Federacijos teismai gali vadovautis tik bendra sutarties esme ir sutarties sąlygas lyginti tarpusavyje⁷⁵. Ir tik aiškindami sutartį subjektyviuoju metodu, vadovaujantis Rusijos Federacijos civilinio kodekso 431 straipsnio 2 dalimi, teismai turi atsižvelgti į šalių derybas, ikisutartinį susirašinėjimą, praktiką, susiklosčiusią tarp šalių iki sutarties sudarymo, papročius, šalių elgesį po sutarties pasirašymo⁷⁶. Mūsų nuomone, toks galimų pateikti įrodymų ribojimas, aiškinant sutartį objektyviuoju būdu, gali suponuoti teismų suvaržymą bylą spręsti visapusiškai.

Svarbu, kad sistemiškai aiškinant kitas Rusijos Federacijos teisės normas (pavyzdžiui, Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekso 196 straipsnį), teismai, nagrinėdami ginčus, vis dėlto turėtų nustatyti bendrą šalių valią. Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekso 196 straipsnis numato, kad teismas privalo iš esmės ir visapusiškai nagrinėti šalių ginčą⁷⁷.

Sutarčių aiškinimo taisyklių, įtvirtintų Rusijos Federacijos civiliniame kodekse, ir teisminės praktikos, taikant šias taisykles, nesuderinamumą iliustruoja Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Arbitražinio Teismo raštas Nr.C1-7/OP-555 „Dėl atskirų rekomendacijų, priimtų teismų ir arbitražų posėdžiuose“⁷⁸. Jame teismams siūloma įvertinti tikrąją šalių valią, nustatant prievolės galiojimo terminą⁷⁹. Tuo tarpu 1997 m. spalio 22 d. Nr.18 Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Arbitražinio Teismo Plenarinės sesijos nutarime „Dėl tam tikrų klausimų, susijusių su teikimo sutarties nuostatų taikymu“ numatyta, kad teismai turi nustatyti tikrąją šalių valią, nustatant klausimą dėl transporto išlaidų tarp šalių paskirstymo⁸⁰. Nepaisant to, kad šis nutarimas susijęs tik su konkrečios sutarties rūšimi, akivaizdu - pats tokio nutarimo egzistavimo faktas liudija, kad pažodinis gramatinis sutarties aiškinimas neužtikrina tinkamo šalių ginčo išsprendimo. Manytina, jog toks teisminės praktikos ir egzistuojančio sutarčių aiškinimo reglamentavimo nesutapimas gali suponuoti situacijas, kai teismas ginčus sprendžia *contra*

⁷² Садиков О.Н. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Там же. С. 696.

⁷³ Корецкий А.Д. Договорное право России. Основные теории и практика реализации. Москва: Издательский центр “Март”, 2004. С. 54.

⁷⁴ Там же.

⁷⁵ Садиков О.Н. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Там же. С. 696.

⁷⁶ Там же.

⁷⁷ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации //

<http://www.garweb.ru/PROJECT/LAW/doc/12028809/12028809-019.htm#1016>; prisijungimo laikas: 2006-11-05.

⁷⁸ Корецкий А.Д. Договорное право России. Там же. С. 54.

⁷⁹ Там же.

⁸⁰ Там же.

legem, pirmenybę suteikdamas ne objektyviajam, bet subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui.

Apibendrinant šį poskyrį, darytina išvada, kad Rusijos Federacijos civilinis kodeksas tarpusavyje derina tiek objektyvųjį, tiek subjektyvųjį metodą, pirmenybę suteikdamas pirmajam. Pažymėtina, kad objektyviojo metodo taikymas siejamas tik su pažodine sutarties sąlygų reikšme. Šiuo atveju nenagrinėjamas protingo asmens suvokimas sutarčiai analogiškomis aplinkybėmis. Be to, taikant objektyvųjį metodą, teismas yra ribojamas įpareigojimu atsižvelgti tik į bendrą sutarties esmę ir kitas sutarties sąlygas, jas tarpusavyje palyginant. Toks reglamentavimas, mūsų nuomone, nėra visiškai tinkamas, nes jis ženkliai riboja teismo galimybę ginčą išspręsti iš esmės. Tik nepavykus nustatyti pažodinės sutarties reikšmės, teismas gali taikyti subjektyvųjį sutarčių aiškinimo metodą ir atsižvelgti į pavyzdinį aplinkybių sąrašą, pateiktą Rusijos Federacijos civilinio kodekso 431 straipsnio 2 dalyje.

3. SUTARČIŲ AIŠKINIMO METODŲ RIBOJIMAI

3.1. Žodinių įrodymų taisyklė (angl. *Parol Evidence Rule*)

Anglosaksų valstybėse žodinių įrodymų taisyklė jau ilgą laiką laikoma nesibaigiančių diskusijų ir painiavos objektu⁸¹. Ir iš tikrųjų, net šios taisyklės pavadinimas yra klaidinantis. Anglų kalbos terminas „*parol*“ reiškia „žodinis“. Bet šis terminas, kaip vėliau matysime, apima ne tik žodinius, bet ir rašytinius išorinius įrodymus bei šalių derybų medžiagą. Be to, pats pavadinimas - „žodinių įrodymų taisyklė“ - klaidina todėl, kad, atrodytų, ji apima tik fakto klausimus, tačiau minėta taisyklė teismų praktikoje visgi laikoma teisės klausimu⁸². Ir pagaliau ar taisyklė, kuri numato daugiau išimčių ir kelia nemažai problemų ją taikant, gali būti vadinama taisykle? Anglosaksų valstybėse iki šiol nėra vieningo atsakymo dėl šios taisyklės taikymo apimties.

Visų pirma reikia paaiškinti, kad šita taisyklė taikoma tik rašytinėms sutartims. Sutartis, sudarytos kitokia forma, aiškinamos vadovaujantis bendrais principais, apibūdintais šio darbo 2.6 poskyryje. Istorškai žodinių įrodymų taisyklė siejama su formalizmu: rašytinė sutartis pateikia patikimus įrodymus apie šalių susitarimo esmę, tuo tarpu liudytojų parodymai visada siejami su subjektyviu asmens vertinimu, asmenine teisiųjų santykių kvalifikacija ir kt. Todėl laikoma, jog pagrindinis šios taisyklės taikymo tikslas – išvengti melagingų parodymų ir sukčiavimo. Mūsų nuomone, tokio tikslo kontrargumentu būtų galima laikyti atsakymą į klausimą: ar teismas yra pakankamai kvalifikuotas iš jam pateiktų įrodymų (tarp jų ir liudytojų parodymų) visumos nustatyti tikrąjį sutarties turinį ir atpažinti, kurie liudytojų parodymai yra melagingi? Galbūt

⁸¹ Metzger M. B. The Parol Evidence Rule: Promissory Estoppel's Next Conquest? //

<http://international.westlaw.com/print/printstream.asp?sv=Split&rs=WLIN6.07&prft>; prisijungimo laikas: 2006-07-27.

⁸² Ibid.

todėl, kad atsakymas į šį klausimą yra teigiamas, šios taisyklės taikymas ir yra toks sudėtingas bei nevienareikšmis.

Manytina, kad svarbesniu turi būti laikomas kitas žodinių įrodymų taisyklės taikymo tikslas. Jis gali būti siejamas ir su Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje pripažįstamu sutarties privalomumo principu. Todėl teismai, norėdami apsaugoti sąžiningų šalių interesus, draudžia rašytinių sutarčių aiškinimo bylose kitai šaliai pateikti išorinius įrodymus, kurie galėtų pakeisti rašytinės sutarties tekstą ir paneigti sutarties privalomumą.

Teismų praktikoje yra bendrai pripažįstama, kaip apibūdinama žodinių įrodymų taisyklė. Jei šalys susitarė, kad jų rašytinė sutartis yra galutinis ir aiškus jų susitarimas, tai jokie žodiniai (išoriniai) įrodymai, kurių tikslas papildyti, pakeisti, prieštarauti rašytiniam sutarties tekstui, neleidžiami⁸³. Kita vertus, šita taisyklė taikoma kartu su išimtimis, kad teismai, aiškindami rašytinės sutarties nuostatas, negali atsisakyti priimti nagrinėti šalių išorinius įrodymus, jei rašytinė sutartis yra (1) neužbaigta, (2) jos sąlygos yra dviprasmiškos, (3) sutartis sudaryta dėl apgaulės, esminio suklydimo ar esant kitiems valios trūkumams⁸⁴.

Deja, minėtas taisyklės apibrėžimas ir taisyklės taikymo išimčių įvardijimai yra vieninteliai kriterijai, dėl kurių sutaria anglosaksų valstybių teismai ir teisės mokslininkai. O jau nagrinėjant kiekvienos minėtos išimties turinį, nėra sutariama, kokia sutartis laikoma užbaigta, kaip nustatyti sutarties sąlygų dviprasmiškumą, ar žodinių įrodymų taisyklė teismo nagrinėjimo metu gali būti taikoma tik nustačius sutarties neužbaigtumą ir dviprasmiškumą, ar ją galima taikyti pradinėje stadijoje nagrinėjant, ar sutarties sąlygos neužbaigtos ir dviprasmiškos, tam, kad vėliau taisyklė būtų taikoma antrą kartą nustatant, koks yra tikrasis sutarties turinys. Apibendrinant skirtingas teisės mokslininkų nuomones dėl žodinių įrodymų taisyklės taikymo ir vertinimo, būtų galima išskirti du vyraujančius požiūrius.

Pirmasis griežtas ir konservatyvus požiūris į žodinių įrodymų taisyklės taikymą anglosaksų šalių sutarčių teisės vadovėliuose dažnai vadinamas griežta žodinių įrodymų taisykle (angl. „*hard-PER*“). Žymiausiu jos šalininku laikomas profesorius Samuel Williston⁸⁵. Vadovaudamiesi griežta žodinių įrodymų taisykle, teismai paprastai neleidžia šalims pateikti išorinių įrodymų ir vertina tik rašytinės sutarties tekstą, atsižvelgdami į jau minėtas sutarties sudarymo aplinkybes (angl. *matrix of facts*).

⁸³ McKendrick E. Contract Law. Ibid. P. 336.

⁸⁴ Posner E. A. The Parol Evidence Rule, the Plain Meaning Rule and the Principles of Contractual Interpretation. University of Pennsylvania Law Review, 1998. P.2. // http://international.westlaw.com/find/default.wl?rs=WLIN6.11&serialnum=1920028668&fn=_top&sv=Split&care=Y&tc=1&tf=779&carerlt=CLID_CARE142952211_CaRE_0_N&ncare=1&vr=2.0&mt=LawReview; prisijungimo laikas: 2006-10-15.

⁸⁵ Calamari J. D., Perillo J. M. A Plea for a Uniform Parol Evidence Rule and Principles of Contract Interpretation. 1967. P. 334. // http://heinonline.org/HOL/PDF_handle=hein.journals_indana42&; prisijungimo laikas: 2006-06-21. Samuel Williston (1861-1963) – Harvard Law School profesorius. Jo žymiausiomis monografijomis laikomos 1906 m. „Law of Sales“ ir „The Law of Contracts“.

Liberaliajam požiūriui atstovauja profesorius A. Corbin⁸⁶. Liberalią žodinių įrodymų taisyklę (angl. „*soft –PER*“) taikantys teismai dažnai leidžia šalims pateikti išorinius įrodymus ir, jais vadovaudamiesi, vertina rašytinės sutarties tekstą. Be abejonės, tokia dviprasmiška situacija gali lemti, kad, pavyzdžiui, skirtingų miestų arba instancijų teismai, taikantys skirtingas žodinių įrodymų taisyklės rūšis, toje pačioje byloje gali priimti visiškai skirtingus sprendimus.

Dvi minėtos stovyklos skirtingai traktuoja trijų išimčių vertinimus: (1) sutarties neužbaigtumo, (2) jos sąlygų dviprasmiškumo, (3) apgaulės, esminio suklydimo įtakos ir kitų valios trūkumų, kuriems esant sutartį galima aiškinti vadovaujantis išoriniais įrodymais.

Sutarties neužbaigtumas. Teismai, taikantys griežtą žodinių įrodymų taisyklę, pripažįsta, kad sutartis laikoma užbaigta, kai ji tokia atrodo iš pirmo žvilgsnio (angl. *on its face*). Paprastai laikoma, kad sutartis yra užbaigta, kai ji detali, preciziškai aprašo galimas šalių santykių situacijas ir numato integracijos (sujungimo) išlygą⁸⁷ (integracijos išlyga laikoma speciali sąlyga, numatanti, kad tai yra vienintelis susitarimas, o visas ligtolinis šalių susirašinėjimas ar pasirašyti dokumentai netenka galios). Prof. Williston teigia, kad, jei sutartis numato integracijos išlygą, sutartis *per se* laikoma užbaigta, išskyrus atvejus, kai (1) nepaisant tokios išlygos buvimo sutartis akivaizdžiai neužbaigta, (2) integracijos išlyga buvo apgaulės ar esminio suklydimo pasekmė⁸⁸.

Teismai, pripažįstantys prof. Corbin požiūrį ir taikantys liberalią žodinių įrodymų taisyklę, laiko, kad nustatant, ar konkreti sutartis yra užbaigta, reikia remtis išoriniais įrodymais. Corbin, kritikuodamas Williston požiūrį, teigia, jog aiškinant vien rašytinės sutarties tekstą, neįmanoma nustatyti, ar konkreti sutartis iš tikrųjų yra galutinis šalių susitarimas ar tai tik tarpinis šalių valios suderinimas⁸⁹. Prof. Corbin ypač akcentuoja šalių valią ir teigia, kad tik nagrinėjant išorinius įrodymus, tokius kaip šalių elgesį, jų pareiškimus prieš ir po sutarties sudarymo ir kt.⁹⁰, gali būti nustatyta tikroji šalių valia. Todėl teismai, nustatydami pirmąją žodinių įrodymų taisyklės taikymo sąlygą, t.y. aiškinamiesi, ar sutartis išreiškia užbaigtą šalių valią, turėtų, anot liberalios žodinių įrodymų taisyklės, remtis visais įmanomais ir šalių pateiktais išoriniais įrodymais. Todėl darytina išvada, kad tik įvertinę visus išorinius įrodymus, teismai gali nustatyti, jog konkreti sutartis - užbaigta šalių valios išraiška ir ją aiškinant negalima remtis išoriniais įrodymais.

Iš pirmo žvilgsnio tokia situacija atrodytų paradoksali: tam, kad būtų nustatyta, ar galimi išoriniai įrodymai, tokiais įrodymais remiantis nustatomas jų pačių leistinumas. Toks požiūris, be abejonės, apsunkina teisminį nagrinėjimą. Kita vertus, jei pradinėje stadijoje

⁸⁶ Calamari J. D., Perillo J. M. A Plea for a Uniform Parol Evidence Rule and Principles of Contract Interpretation. Ibid. P. 334. *Arthur Linton Corbin (1874-1967) – Yale Law School profesorius. Jo žymiausiu darbu laikomas „Corbin on Contracts: A Comprehensive Treatise on the Working Rules of Contract Law“.*

⁸⁷ Posner E. A. The Parol Evidence Rule, the Plain Meaning Rule and the Principles of Contractual Interpretation. Ibid. P. 3.

⁸⁸ Calamari J. D., Perillo J. M. A Plea for a Uniform Parol Evidence Rule and Principles of Contract Interpretation. Ibid. P. 338.

⁸⁹ Ibid. P. 339.

⁹⁰ Ibid.

išoriniai įrodymai nagrinėjami nustatant sutarties užbaigtumo laipsnį ir daroma išvada, kad sutartis nėra galutinis šalių susitarimas, tai vadovaujantis tais pačiais įrodymais, kurie jau teismo įvertinti iš esmės, toliau nustatoma, koks yra tikrasis sutarties turinys. Juk jei būtų vadovaujama griežtu žodinės įrodymų taisyklės modeliu, tai galima situacija, kad išvada apie sutarties neužbaigtumą iš viso nebūtų padaryta. Todėl, mūsų nuomone, priimtinesnis yra liberalios žodinių įrodymų taisyklės modelis, kuris suteikia galimybę nustatyti tikrąją šalių valią.

Sutarties sąlygų dviprasmiškumas. Griežtą žodinių įrodymų taisyklę taikantys teismai sutarties sąlygas dviprasmiškoms laiko tada, kai sąlygos dviprasmiškos atrodo iš pirmo žvilgsnio (angl. *on its face*⁹¹). Paprastai teismai pripažįsta, kad sutarties sąlygos yra dviprasmiškos iš pirmo žvilgsnio, kai iš sutarties sąlygų neįmanoma nustatyti, koks yra sutarties objektas, kokios yra šalių tarpusavio teisės ir pareigos, kai sąlygos viena kitai prieštarauja.

Liberalią žodinių įrodymų taisyklę taikantys teismai vėlgi, vadovaudamiesi išoriniais įrodymais, patikrina, ar iš tikrųjų sutarties sąlygos yra aiškios ir nedviprasmiškos. Vadovaujantis Prof. Corbin požiūrį palaikančių teismų praktika, net tokia sutartis, kurios sąlygos aiškiai viena kitai neprieštarauja, gali būti dviprasmiška. Juk galima situacija, kad šalys ne visas sąlygas, dėl kurių buvo susitarta, įtraukė į rašytinės sutarties tekstą. Todėl teismai, nustatydami, ar sutartis dviprasmiška, paprastai linkę tirti išorinius įrodymus, net jei iš pirmo žvilgsnio sutartis tokia neatrodo, tačiau viena iš šalių teigia, kad susitarime yra ir nerašytinių sąlygų. Bet toks požiūris vargu ar gali pažeisti kitos šalies teises. Juk jei vadovaujantis pirmosios šalies pateiktais išoriniais įrodymais nėra nustatoma sutarties sąlygų dviprasmiškumo, išoriniai įrodymai nėra taikomi tolimesniame teisminiame nagrinėjime.

Sutarties sudarymas dėl apgaulės, esminio suklydimo. Teismai, taikantys griežtą žodinių įrodymų taisyklę minėtų išimčių atveju susiduria su tam tikromis problemomis. Nekvestionuotina, jog neįmanoma vien iš sutarties teksto iš pirmo žvilgsnio nustatyti, kad sutartis turi valios trūkumų. Taigi šiuo atveju šalis, teigianti, kad konkretus sandoris yra sudarytas dėl apgaulės ar suklydimo, išorinius įrodymus gali pateikti net ir Williston požiūrį palaikantiems teismams. Kita vertus, griežtą žodinių įrodymų taisyklę taikantys teismai žodinių įrodymų antplūdį kontroliuoja atskirdami dvi apgaulės/suklydimo rūšis pagal jų santykį su šalių sutartinių įsipareigojimų stadijomis. Jei apgaulė ar suklaidinimas naudojamas įtikinėjimo (paskatos) (angl. *inducement*) sudaryti sutartį stadijoje, teismai laikosi pozicijos, kad žodiniais įrodymais remtis negalima⁹². Tačiau jei kalbama apie apgaulę ir suklaidinimą sutarties sudarymo ar vykdymo stadijose, teismai priima šalių žodinius įrodymus. Be to, teismai žodinių įrodymų pateikimą apriboja ir tuo atveju, kai šalių įrodinėjamos sąlygos iš pirmo žvilgsnio nesiskiria nuo,

⁹¹ Posner E. A. The Parol Evidence Rule, the Plain Meaning Rule and the Principles of Contractual Interpretation. Ibid. P. 3.

⁹² Ibid.

anot šalių, dėl apgaulės ar suklydimo į rašytinės sutarties tekstą įtrauktų sąlygų⁹³. Prof. Corbin požiūrį palaikantys teismai, be jokios abejonės, vienai iš šalių pareiškus apie galimą apgaulę ar suklydimą, sutinka priimti šalių pateikiamus žodinius įrodymus.

Apibendrinant minėtus griežtos ir liberalios žodinių įrodymų taisyklių taikymų ypatybes, galima pateikti tokį pavyzdį:

A ir B sudarė rašytinę sutartį dėl naudoto automobilio pirkimo-pardavimo. Sutartis iš pirmo žvilgsnio atrodo išbaigtas šalių susitarimas, tačiau sutartyje nenumatyta integracijos išlyga. Prieš pasirašant sutartį, pardavėjas A patikina pirkėją B, kad automobilio karbiuratorius yra geros kokybės. Sutartis detalai aprašo šalių tarpusavio įsipareigojimus, tačiau nenumato sąlygos dėl garantuojamos karbiuratoriaus kokybės. Vėliau paaiškėja, kad minėta detalė yra prastos kokybės, todėl B pareiškia ieškinį dėl nuostolių atlyginimo⁹⁴.

Tikėtina, kad jei tokią bylą nagrinėtų griežtą žodinių įrodymų taisyklę taikantis teismas, tai žodinių įrodymų pateikimas byloje nebūtų įmanomas. Pirma, sutartis iš pirmo žvilgsnio atrodo galutinė, ji tiksliai nustato šalių teises ir pareigas. Antra, sutartis iš pirmo žvilgsnio nėra dviprasmiška, nes joje nėra spragų ir tarpusavio prieštaraujančių sąlygų. Trečia, pirkėjas buvo apgautas dar ikisutartinėje stadijoje. Taigi sutartis būtų aiškinama neatsižvelgiant į išorinius įrodymus. Todėl darytina išvada, kad B vargu ar įrodytų, kad šalių valia skyrėsi nuo rašytinės sutarties teksto.

Jei minėtą ginčą spręstų liberalią žodinių įrodymų taisyklę taikantis teismas, jis leistų remtis išoriniais įrodymais dėl trijų priežasčių. Pirma, sutarties sąlygos nėra išbaigtos, nes į sutarties tekstą nėra įtraukta viena iš šalims esminių sutarties sąlygų. Antra, viena iš šalių teigia, kad sutartis apima nerašytinę sąlygą – tai reiškia, kad rašytinis sutarties tekstas gali būti neaiškus bei dviprasmiškas. Trečia, galimas atvejis, kad pirkėjas buvo apgautas ikisutartinėje stadijoje.

Akivaizdu, kad ta pati byla skirtingas taisykles taikančių teismų būtų išspręsta skirtingai. Paradoksalu tai, kad griežtų ir liberalių teismų argumentai būtų susiję su identiškėmis aplinkybėmis, tačiau, kaip minėta, tos aplinkybės būtų vertinamos visiškai skirtingai.

Didžiausia anglosaksų teismų problema, aiškinant žodinių įrodymų taisyklę, siejama ne tik su dviem skirtingais idealizuotais požiūriais į išorinius įrodymus, tačiau su tuo, kad teismai du skirtingus požiūrius taiko ir toje pačioje byloje⁹⁵. Pavyzdžiui, vertindami sutarties užbaigtumo išimtį, teismai dažniau taiko griežtą žodinių įrodymų taisyklę, o kai vertinamas sutarties dviprasmiškumo kriterijus, jie linkę taikyti liberalią žodinių įrodymų taisyklę.

Priklausomai nuo konkrečiu metu teisės doktrinoje vyraujančių požiūrių, teismai vieną ar kelis dešimtmečius taiko vieną, vėliau - kitą žodinių įrodymų taisyklę. Pavyzdžiui,

⁹³ Posner E. A. The Parol Evidence Rule, the Plain Meaning Rule and the Principles of Contractual Interpretation. Ibid. P. 3.

⁹⁴ Lewison K. Interpretation of Contracts. Ibid. P. 47.

⁹⁵ Posner E. A. The Parol Evidence Rule, the Plain Meaning Rule and the Principles of Contractual Interpretation. Ibid. P. 3.

Pensilvanijos valstijos teismai nuo trečiojo iki šeštojo aiškindami sutartis, laikėsi griežtos žodinių įrodymų taisyklės, nuo septintojo iki aštuntojo dešimtmečio pabaigos – prioritetą teikė liberaliai, o nuo 1990 m. vėl grąžino griežtos žodinės įrodymų taisyklės dominavimą ir ji taikoma iki šių dienų⁹⁶. Kalifornijos valstijos teismai, priešingai nuo 1980 m. sutarčių aiškinimo bylose prioritetą teikia būtent liberaliai žodinių įrodymų taisyklei.

Mūsų nuomone, tokia situacija ne tik negali būti pateisinama, bet ji neigiamai veikia civilinių teisinių santykių subjektų teisėtus lūkesčius ir teisinį tikrumą bei civilinės apyvartos stabilumą.

Anglosaksų teisės mokslininkas prof. E. A. Posner⁹⁷ siūlo įdomų ir pagrįstą minėtų žodinių įrodymų taisyklės modelių taikymo sprendimą. Anot E. A. Posner, teismai kiekvienoje byloje, atsižvelgdami į du kriterijus: (1) kontrahento teisinį išprusimą ir (2) sutarties sudėtingumą konkrečios šalies atžvilgiu, *ad hoc* turi pasirinkti griežtą ar liberalią žodinių įrodymų taisyklę.

Tai reiškia, kad neturinčių teisinių žinių ir nesinaudojančių teisininkų pagalba šalių sudarytos sudėtingos (sudėtingumas nustatomas atsižvelgiant į kontrahento išprusimą) sutartys turi būti aiškinamos vadovaujantis liberalia žodinių įrodymų taisykle. Pavyzdžiui, vartojimo sutartys, kurias vartotojas sudaro asmeniniams ar šeimos poreikiams tenkinti, dažnai būna sudaromos prisijungimo būdu, todėl vartotojas paprastai net neskaito sutarties sąlygų. Akivaizdu, kad tokiomis aplinkybėmis didesnė tikimybė, jog sutartis yra dviprasmiška, jog tarp šalių sulygtas nerašytinis susitarimas, kuris irgi yra sutarties dalis. Todėl tokios sutartys yra tinkami kandidatai taikyti liberalią žodinių įrodymų taisyklę⁹⁸. Kita vertus, reikia prisiminti, kad šiuo atveju liberali žodinių įrodymų taisyklė veikia vartotojo naudai, t.y. tik vienos vartojimo sutarties šalies naudai. Tuo tarpu verslininkui keliami aukštesni reikalavimai, nes jis laikomas savo srities profesionalu ir jo atžvilgiu teismai turėtų taikyti griežtą žodinių įrodymų taisyklę.

Komercinėms sutartims teismai, anot E. A. Posner, irgi turėtų taikyti griežtą žodinių įrodymų taisyklę. Komerciniais tikslais sudarytos sutartys būna detalios, jose paprastai būna pateikti terminų apibrėžimai, verslininkai naudojami teisinėmis paslaugomis, todėl tokioms sutartims galima kelti aukštesnius reikalavimus ir vertinti tik jų tekstą⁹⁹. Taip pat E. A. Posner pabrėžia, kad teismai linkę naudoti griežtą žodinių įrodymų taisyklę ir tuo atveju, kai šalys (kurios nėra verslininkai) sudarydamos sutartį naudojosi teisinėmis paslaugomis, nes yra preziumuojama, kad šalims buvo tinkamai išaiškinti jų tarpusavio sutartiniai įsipareigojimai¹⁰⁰.

Be abejonės, neįmanoma pateikti baigtinio sutarčių rūšių, kai turi būti naudojama griežta ar liberali žodinių įrodymų taisyklė, sąrašo. Kita vertus, galima bent jau vadovautis

⁹⁶ Posner E. A. The Parol Evidence Rule, the Plain Meaning Rule and the Principles of Contractual Interpretation. Ibid. P. 3.

⁹⁷ Profesorius Eric A. Posner, gimęs 1965 m. Atstovauja Chicago Law School.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid. P. 11.

¹⁰⁰ Ibid. P. 13.

pagrindine pradine taisykle: jei sutarties šalys nėra teisiškai išprusę ir jų atžvilgiu sutartis yra sudėtinga, teismai turėtų taikyti liberalią žodinių įrodymų taisyklę. Tuo tarpu esant priešingai situacijai, kai sutarties šalys yra, pavyzdžiui, verslininkai ir naudojami teisine pagalba, o jų sudaromos sutartys yra nors ir sudėtingos, bet jiems suprantamos ir aiškios, teismai turėtų taikyti griežtą žodinių įrodymų taisyklę. Mūsų nuomone, minėtos E. A. Posner siūlomos griežtos ir liberalios žodinių įrodymų taisyklės taikymo gairės galėtų bent kiek padėti suvienodinti žodinės įrodymų taisyklės taikymą. Kita vertus, E. A. Posner siūlomas sprendimas vėlgi suponuoja daug vertinamųjų kriterijų: pavyzdžiui, sutarties sudėtingumas konkrečios šalies atžvilgiu. Manytina, jog tokia situacija, kai teismas, aiškindamas sutartį, iš pradžių turi nustatyti: (1) ar konkrečios sutarties šalis yra teisiškai išprususi, koks yra sutarties šalies suvokimo laipsnis, (2) atsižvelgiant į minėtus kriterijus, pasirinkti griežtą arba liberalią žodinių įrodymų taisyklę (3) ir tik tada, taikydamas/netaikydamas žodinių įrodymų taisyklę, nustatyti tikrąjį sutarties turinį, - labai sudėtinga.

Suvokiant tokio proceso sudėtingumą, atrodo, galbūt paprasčiau būtų iš viso atsisakyti žodinės įrodymų taisyklės taikymo ir leisti remtis išoriniais įrodymais visais atvejais. Tačiau vėlgi nereikėtų pamiršti, kad anglosaksų valstybių teismuose fakto klausimus sprendžia prisiekusieji. O vienas iš žodinių įrodymų taisyklių taikymo tikslų yra prisiekusiųjų apsauga nuo daugelio išorinių įrodymų pateikimo, kuris gali suponuoti netinkamą fakto klausimo išsprendimą. Vis dėlto manytina, jog teismai prioritetą turėtų teikti liberaliai žodinių įrodymų taisyklei, ypač tais atvejais, kai sutartis sudaryta nekomerciniais tikslais.

Šiame poskyryje prieita prie išvados, kad anglosaksų teismai sutaria dėl žodinių įrodymų taisyklės apibrėžimo ir jos taikymo išimčių. Tačiau teismų praktikoje nėra vieningos nuomonės atsakant į klausimą: ar žodinių įrodymų taisyklė turi būti taikoma pradinėje stadijoje nagrinėjant, ar sutartis yra užbaigta/neužbaigta ir dviprasmiška/nedviprasmiška, tam, kad vėliau žodinių įrodymų taisyklė būtų/nebūtų taikoma nustatant, koks yra tikrasis sutarties turinys? Dvi priešingos pozicijas, kurias sąlygiškai galima pavadinti griežta ir liberalia žodinių įrodymų taisyklėmis, pateikia priešingus atsakymus. Griežtą žodinių įrodymų taisyklę taikantys teismai linkę uždrausti šalims remtis išoriniais įrodymais, tuo tarpu liberalią taisyklę taikantys teismai priima šalių pateikiamus išorinius įrodymus. Mums priimtinesnė atrodo pastaroji, prof. Corbin siūloma, liberali žodinių įrodymų taisyklė, nes ji bent užtikrina, kad bus pateikti visi galimi ir sutarties aiškinimui reikšmingi įrodymai, o tai mažina nepagrįsto teismo sprendimo priėmimo galimybę.

Mūsų nuomone, teismai galėtų atsižvelgti į mokslininko E. A. Posner siūlomą galimą problemos sprendimo būdą: teismai kiekvienoje byloje *ad hoc* turėtų pasirinkti, kokią žodinių

įrodymų taisyklės modelį taikyti, atsižvelgdami į (1) kontrahento teisinį išprusimą ir (2) sutarties sudėtingumą konkrečios šalies atžvilgiu.

3.2. Prancūzijos aiškių ir tikslų sąvokų (*pranc. Clauses claires et précises*) doktrina

Įdomu tai, kad Prancūzijoje, kurioje pagal bendrą taisyklę prioritetas teikiamas subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui, teismų praktikoje egzistuoja aiškių ir tikslų sąvokų (*pranc. clauses claires et précises*)¹⁰¹ doktrina, kurią mes laikytume subjektyviojo metodo ribojimo atveju. Minėtą doktriną, be abejonės, galima kildinti iš romėnų teisės principo: *cum in verbis nulla ambiguitas est non debet admitti voluntatis quaesio*. Kaip minėta, nepaisant to, kad Prancūzijos civilinio kodekso 1156 straipsnyje numatyta, kad aiškinant sutartį turi būti nustatomi sutarties bendri šalių ketinimai, o ne vien remiamasi pažodiniu sutarties tekstu¹⁰², teismai taiko aiškių ir tikslų sąvokų doktriną.

Manytina, jog minėta doktrina turi tam tikrų panašumų su jau nagrinėta anglosaksų valstybėse taikoma žodinių įrodymų taisykle. Prancūzijos *Cour de Cassation* laiko, kad, jei rašytinė sutartis yra nedviprasmiška, ji negali būti aiškinama vadovaujantis subjektyviuoju metodu, tačiau turi būti nagrinėjamas tik tokios sutarties tekstas¹⁰³.

Tokia prancūzų doktrina *prima facie* laikytina išimtimi iš bendrųjų sutarčių aiškinimo taisyklių, kurios pirmenybę teikia būtent subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui. Atrodytų, kad minėta doktrina yra nesuderinama su bendraisiais sutarčių aiškinimo principais, nustatančiais, kad, jei šalis įrodo, jog tikroji šalių valia skyrėsi nuo rašytinio sutarties teksto, pirmenybę suteikiama šalių valiai. Tačiau, išnagrinėjus aiškių ir tikslų sąlygų doktrinos taikymą teismų praktikoje, jos nesuderinamumo su bendrų sutarčių aiškinimo taisyklių klausimas nebekeliamas. Vadovaujantis tikslų ir aiškių sąlygų doktrina, leidžiama pateikti išorinius įrodymus, paneigiančius arba patvirtinančius, kad sutarties sąlygos yra nedviprasmiškos¹⁰⁴. Tokiu atveju susiduriama su paradoksalia situacija, kad išorinius įrodymus paneigianti doktrina kartu suponuoja ilgą įrodinėjimo ir aiškinimo procesą, kad konkreti sutarties sąlyga yra dviprasmiška/nedviprasmiška. Ši doktrina yra ginčijama, nes aiškių sutarties sąlygų aiškinimo draudimas nepakankamai įvertina faktą, kad kiekvieno aiškinimo padarinys yra aiškumas¹⁰⁵.

Tokių vienas kitam priešingų dėsnių egzistavimas vienoje doktrinoje sąlygotas teismų praktikos. Įdomi yra Prancūzijos *Cour de Cassation* pasiekusi byla, kurios ginčo objektas -

¹⁰¹ Canaris C.W., Grigoleit H.C. Interpretation of Contracts // Ibid. P. 457.

¹⁰² Prancūzijos civilinis kodeksas // http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm; prisijungimo laikas: 2006-10-27.

¹⁰³ Canaris C.W., Grigoleit H.C. Interpretation of Contracts // Ibid. P.458.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 340.

nuostolių atlyginimas dėl dalinio jūra gabento cukraus praradimo. Šalių sudaryta sutartis tiksliai apibrėžė šalių tarpusavio išipareigojimus bei atsakomybės sąlygas, pagal kurias, netekus dalies gabento cukraus, pirkėjas galėjo reikalauti nutraukti sutartį ir reikalauti žalos atlyginimo. Tačiau tuo metu cukraus rinkos sąlygos pasikeitė ir cukraus kaina labai išaugo, todėl, priešingai sutarties sąlygoms, pirkėjui naudingiau buvo priimti iš dalies prarastą krovinį ir už jį sumokėti visą sutarties kainą negu reikalauti žalos atlyginimo¹⁰⁶. Šioje byloje Prancūzijos *Cour de Cassation* pareiškė, kad, viena vertus, sutarties sąlygos yra aiškios ir nedviprasmiškos, tačiau, kita vertus, sutarties sąlyga, kuri nesutampa su akivaizdžia šalių valia, gali būti sutarties aiškinimo objektas¹⁰⁷.

Kyla klausimas, kodėl tokia prieštaringa doktrina iki šiol egzistuoja. Šiuo atveju svarbu tai, kad Prancūzijoje sutarčių aiškinimas yra fakto klausimas, todėl jis negali būti nagrinėjamas apeliacinės instancijos teismo. Tačiau sutarčių aiškinimo taisyklių taikymas laikomas teisės klausimu, todėl šalys sutarčių aiškinimo bylose dažnai naudoja argumentus dėl aiškių ir tikslių sąlygų doktrinos pagrįsto ir teisėto taikymo, tokiu būdu užtikrindamos pirmosios instancijos teismo sprendimo peržiūrėjimą aukštesnių instancijų teismuose¹⁰⁸.

Iš šio poskyrio kyla išvada, kad subjektyviojo metodo ribojimo atveju, galima laikyti Prancūzijos teisės doktrinoje iki šiol pripažįstamą aiškių ir tikslių sąlygų doktriną. Ji draudžia remtis išoriniais įrodymais tais atvejais, kai rašytinės sutarties sąlygos yra nedviprasmiškos ir aiškios. Tačiau ta pati doktrina leidžia pateikti išorinius įrodymus, norint pagrįsti, kad sutarties sąlygos vis dėlto yra dviprasmiškos. Mūsų nuomone, toks doktrinos taikymas nesuvaržo šalių galimybių pateikti išorinius įrodymus, tačiau, bylą nagrinėjant vadovaujantis minėta doktrina, keičiasi sutarties aiškinimo stadijos. Taikant subjektyvųjį metodą, teismui pateikiami išoriniai įrodymai su tikslu nustatyti tikrąją šalių valią, ir tik nesant galimybės tą padaryti, teismas nagrinėja pažodinį sutarties tekstą. Tuo tarpu sutartį aiškinant pagal aiškių ir tikslių sąlygų doktriną, teismas iš pradžių vertina būtent sutarties tekstą, o tik tada, kai, šalims pateikus išorinius įrodymus, pagrindžiančius sutarties sąlygų dviprasmiškumą, teismas nustato sutarties sąlygų dviprasmiškumą, vadovaujamas bendrais sutarčių aiškinimo metodais.

3.3. Integracijos arba sujungimo išlyga (angl. *Merger Clause*)

Neretai šalys į po ilgesnių derybų sudaromą sutartį įtraukia specialią sąlygą, numatančią, kad tai yra vienintelis susitarimas, o visas iki tol buvęs šalių susirašinėjimas ar pasirašyti dokumentai netenka galios (integracijos arba sujungimo išlyga)¹⁰⁹. Lietuvos

¹⁰⁶ Canaris C.W., Grigoleit H.C. Interpretation of Contracts // Ibid. P.458.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Mikelėnas V. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ten pat. P. 253-254.

Respublikos CK atskirai nereglamentuoja atvejo, kaip turi būti vertinama tokia sutarties šalių sąlyga, kuri, kaip atrodytų, prieštarauja subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui.

Įdomu tai, kad ir UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai, ir Europos sutarčių teisės principai tokį atvejį reglamentuoja atskirai. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 2.17 straipsnis numato, kad jei rašytinės sutarties išlyga, jog joje numatytos sąlygos apima visa tai, dėl ko šalys susitarė, visiškai ir pilnai atspindi šalių sutartinę valią, tai tokia sutartis negali būti nugincyta ar papildyta remiantis ankstesniais derybose pasiektais šalių susitarimais ar pareiškimais. Tačiau tokiais pareiškimais ir susitarimais gali būti remiamasi aiškinant sutartį¹¹⁰. Šią teisės normą aiškinant sistemiškai su UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.3 straipsnyje numatytomis aplinkybėmis¹¹¹, į kurias turi būti atsižvelgiama aiškinant sutartį subjektyviuoju ar objektyviuoju metodu, peršasi išvada, kad tokių aplinkybių, kaip, pavyzdžiui, (a) preliminarios šalių derybos, (b) tarp šalių susiklosčiusi praktika, (c) šalių elgesys sudarius sutartį, taikymas yra labai apribotas. Viena vertus, UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 2.17 straipsnyje numatyta taisyklė leidžia remtis šalių ikisutartiniais pareiškimais ar susitarimais, bet, kita vertus, tame pačiame straipsnyje numatyta imperatyvi teisės norma draudžia sutartį nugincyti ar ją papildyti, remiantis ankstesniais derybose pasiektais šalių susitarimais ar pareiškimais. Todėl, mūsų nuomone, jei šalys į sutartį įtraukia integracijos (sujungimo) išlygą, aiškinant sutartį gali būti remiamasi ikisutartiniais šalių susitarimais, bet tik tiek, kiek jie neprieštarauja ir nekeičia galutinio šalių susitarimo, t.y. teismas turėtų taikyti ribotą aiškinimo taisyklę. Be jokios abejonės, pastarasis teiginys taikomas tik tada, kai teismas įsitikina, kad tokia integracijos (sujungimo) išlyga šalių buvo aptarta ir, kad ji visiškai ir pilnai atspindi šalių sutartinę valią¹¹², kaip tai akcentuojama nagrinėtoje UNIDROIT teisės normoje.

Sutarties, į kurią įtraukta integracijos (sujungimo) išlyga, aiškinimas pasižymi tam tikra specifika. Manytina, jog byloje, kurios ginčo objektu yra sutartis su integracijos išlyga, teismas pirmiausia, vadovaudamasis visais galimais įrodymais, turėtų įsitikinti, ar tokia integracijos išlyga yra šalių bendros valios susitarimas, ar į sutartį tokia sąlyga nebuvo įtraukta dėl suklydimo, apgaulės ir pan. Po to, kai teismas įsitikina, kad ši sutarties sąlyga yra tikroji šalių valios išraiška, vadovaujantis ribotomis aiškinimo taisyklėmis, nustatomas sutarties turinys. Todėl subjektyviojo sutarčių aiškinimo metodo taikymas iš dalies apribojamas – juk šalys pačios nustato, kad visas šalių galutinis susitarimas yra sutarties tekste. Tokių aiškinimo taisyklių laikymasis suponuoja prioritetinį objektyviojo sutarčių aiškinimo metodo taikymą.

¹¹⁰ UNIDROIT...// Ibid.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² UNIDROIT 2.17 straipsnis...// Ibid.

Ši specifinį sutarčių su sujungimo išlyga aiškinimo procesą nurodo ir Europos sutarčių teisės principų 2.105 straipsnis¹¹³, kuriame numatytos dviejų rūšių integracijos (sujungimo) išlygos: atskirai šalių aptartos ir tokios, kurios šalių atskirai aptartos nebuvo. Šio straipsnio 1 dalis nustato, kad jei rašytinėje sutartyje yra atskirai šalių sulygta išlyga, jog joje numatytos sąlygos apima visa tai, dėl ko šalys susitarė, tai jokie ankstesni šalių pareiškimai, įsipareigojimai arba susitarimai nesudaro šios sutarties¹¹⁴. Tuo tarpu Europos sutarčių teisės principų 2.105 straipsnio 2 dalis nustato, kad jei integracijos išlyga atskirai šalių sulygta nebuvo, tai galioja prezumpcija, kad jokie ankstesni šalių pareiškimai, įsipareigojimai arba susitarimai nesudaro šios sutarties¹¹⁵. Pastaruoju atveju prezumpcija gali būti nugincyta. Be to, Europos sutarčių teisės principų 2.105 straipsnio 4 dalis iš viso leidžia paneigti konkrečios sutarties sujungimo išlygos galiojimą: šalis savo pareiškimais arba elgesiu gali apriboti sujungimo išlygą, tačiau tik ta apimtimi, kiek kita šalis galėjo protingai vadovautis tokiais pareiškimais arba elgesiu¹¹⁶.

Minėtos teisės normos patvirtina prielaidą, kad teismai visų pirma turėtų vertinti pačios integracijos išlygos galiojimą. Pagal bendrąsias sutarčių aiškinimo taisykles jie kiekvieną kartą turėtų nustatyti, ar integracijos išlyga buvo šalių atskirai aptarta, ar ji yra šalių bendros valios susitarimas.

Europos sutarčių teisės principų 2.105 straipsnio 3 dalies¹¹⁷ taisyklė taip pat numato, kad integracijos išlygos buvimas netrukdo remtis ankstesne šalių derybų medžiaga arba susitarimais aiškinant sutartį. Tačiau labai įdomi yra antroji šios normos dalis, numatanti, kad šalys iš esmės gali susitarti, jog ši taisyklė nebūtų taikoma. Kitaip sakant, šalys tarpusavio atskirai aptartu susitarimu gali panaikinti taisyklę, kad integracijos išlygos buvimas neatima galimybės aiškinti sutartį, remiantis ikisutartinių šalių derybų medžiaga ir ankstesniais susitarimais. Manytina, tokią sutarties sąlygą reikėtų vertinti labai griežtai. Tokiu atveju teismai iš pradžių turėtų vertinti ne tik integracijos išlygą, bet ir šalių susitarimą dėl aiškinimo, remiantis ikisutartinių šalių derybų medžiaga ir ankstesniais susitarimais, draudimo.

Kaip minėta, LR CK atskirai nereglamentuoja atvejo, kaip turi būti vertinama sutarties integracijos išlyga. LR CK komentaro autorius nurodo, kad integracijos išlyga neturi įtakos sutarties aiškinimui – visa ikisutartinė šalių dokumentacija ir susirašinėjimas gali būti panaudoti sutarčiai aiškinti ir bendriems šalių ketinimams nustatyti¹¹⁸. Mūsų nuomone, atsižvelgiant į UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų ir Europos sutarčių teisės principų normų aiškinimą bei į Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjo valią civilinius teisinius santykius

¹¹³ PECL // Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Mikelėnas V. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ten pat. P. 254.

reglamentuoti UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų dvasia, LR CK komentare išdėstyta pozicija turėtų būti papildyta. Manytina, jog LR CK teisės doktrina turėtų pateikti papildomą aiškinimą: jei į sutartį įtraukta integracijos (sujungimo) išlyga, tai ją aiškinant gali būti remiamasi ikisutartiniais šalių susitarimais, bet tik tiek, kiek jie neprieštarauja ir nekeičia galutinio šalių susitarimo.

Anglosaksų teismų praktikoje integracijos išlyga paprastai traktuojama kitaip. Lordas Lightman J. byloje *Intrepreneur Pub Co v. East Crown* pareiškė: integracijos išlygos (angl. *merger clause*) tikslas – užkirsti kelią sutarties šalims daugybėje šalių ikisutartinuose santykiuose buvusių susitarimų, sąlygų ir įsipareigojimų (kurie nagrinėjant bylą jau gali būti užmiršti) ieškoti sąlygos, kuri prieštarautų sutarties rašytiniam tekstui ir įrodytų, kad be rašytinio sutarties teksto egzistuoja šalutinė, į tekstą neįtraukta sąlyga (angl. *collateral warranty*)¹¹⁹.

Įdomu, kad priklausomai nuo jų pasirinkto žodinių įrodymų taisyklės modelio, anglosaksų teismai integracijos išlygą traktuoja skirtingai. Griežta žodinių įrodymų taisyklė teismams nurodo paisyti integracijos išlygos, nebent šalių pateikiami žodiniai įrodymai iš pirmo žvilgsnio galėtų įrodyti žodinių įrodymų taisyklės netaikymo atvejus¹²⁰, kurie jau buvo aptarti šio darbo 3.1 poskyryje.

Tuo tarpu liberalią žodinių įrodymų taisyklę taikantys teismai linkę priimti išorinius įrodymus integracijos išlygos vertinimo stadijoje. Liberali žodinių įrodymų taisyklė nurodo, kad sujungimo išlyga yra tik nuginčijama prezumpcija, kuri išorinių įrodymų pagalba tikrinama trimis aspektais: (1) ar ji iš tikrųjų vienareikšmiškai įrodo sutarties užbaigtumą, (2) ar ji aiški ir nedviprasmiška, (3) ar ji nebuvo įtraukta į sutartį dėl apgaulės, esminio suklydimo įtakoje ar esant kitiems valios trūkumams¹²¹.

Be to, anglosaksų literatūroje keliamas toks klausimas: ar konkrečios rašytinės sutarties sujungimo išlyga apima visus šalių sutartinius santykius¹²²? Tuo atveju, kai šalys sudaro rašytinę sutartį su integracijos išlyga, paprastai sutariama, kad tokia išlyga neapima prieš tai šalių sudarytos sutarties, kuri reglamentuoja kitokio pobūdžio šalių teisinius santykius. Bet kaip reiktų traktuoti vėliau sudarytos sutarties integracijos išlygą ankstesnės sutarties atžvilgiu, kai šalių vėliau sudaryta sutartis reglamentuoja panašius šalių teisinius santykius kaip ir ankstesnioji? Ar integracijos išlyga turėtų būti traktuojama plačiai, kaip apimanti ne tik šalių derybų medžiagą dėl vėlesnės sutarties, bet ir ankstesnį susitarimą; ar integracijos išlyga turėtų būti aiškinama siaurai, kaip apimanti tik vėlesnio šalių susitarimo ikisutartinių santykių medžiagą? Deja, anglosaksų teismų praktika nepateikia vienareikšmio atsakymo į minėtą

¹¹⁹ Lewison K. Interpretation of Contracts. Ibid. P. 81.

¹²⁰ Posner E. A. The Parol Evidence Rule, the Plain Meaning Rule and the Principles of Contractual Interpretation. Ibid. P. 4.

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid.

klausimą. Teismai, kurie renkasi griežtą žodinių įrodymų taisyklę, integracijos išlygą taiko plečiamai. Atitinkamai liberali žodinių įrodymų taisyklė suponuoja siaurą integracijos išlygos aiškinimą.

Mūsų nuomone, integracijos išlyga turėtų būti suprantama siaurai. Integracijos išlygos įtraukimas į vėliau šalių sudarytą sutartį yra pernelyg netiesioginis būdas šalims panaikinti prieš tai sudarytą (žodinių ar rašytinių) susitarimų galiojimą. Tačiau, akivaizdžiai kertantis ankstesniam ir vėlesniam susitarimui, verčiau pirmenybę reikėtų suteikti naujai sutarčiai.

Apibendrinant šį poskyrį, aiškėja, kad jei į sutartį įtraukta integracijos (sujungimo) išlyga (ang. *merger clause*), sutartis turėtų būti aiškinama dviem etapais. Atsižvelgiant į tai, kad ir UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai, ir Europos sutarčių teisės principai akcentuoja, jog integracijos išlyga visiškai ir pilnai turi atspindėti šalių sutartinę valią, teismai pirmojoje sutarties aiškinimo stadijoje, vadovaudamiesi visais galimais įrodymais ir įprastomis sutarčių aiškinimo taisyklėmis, turėtų nustatyti, ar integracijos išlyga išreiškia bendrą šalių valią. Antrojoje aiškinimo stadijoje, kai nustatyta, kad integracijos išlyga yra tikroji šalių valios išraiška, teismai, vadovaudamiesi ribotomis aiškinimo taisyklėmis, nustato sutarties turinį. Ribotos aiškinimo taisyklės reiškia, jog jei sutartyje yra integracijos išlyga, tai aiškinant tokią sutartį gali būti remiamasi ikisutartiniais šalių susitarimais, bet tik tokia apimtimi, kiek jie neprieštarauja ir nekeičia galutinio šalių susitarimo.

3.4. Sutarčių formos reikalavimų ir sutarčių aiškinimo santykis

Su ribotomis sutarčių aiškinimo taisyklėmis susiduriama ir tuomet, kai įstatymas sutarčiai nustato tam tikros formos reikalavimą. Kyla klausimas – koks yra privalomos sutarties formos ir sutarties aiškinimo santykis?

Įdomiai šį santykį aiškina Regensburgo universiteto profesoriai Claus–Wilhelm Canaris ir Hans Christoph Grigoleit. Autoriai teigia, kad, norint atsakyti į šį klausimą, iš pradžių reikia atskirti sutarties aiškinimo dalyką ir sutarties formos klausimą. Visų pirma sutartis turi būti aiškinama vadovaujantis bendromis sutarčių aiškinimo taisyklėmis. Ir tik po to, kai yra išaiškintas sutarties turinys, turi būti nustatoma, ar sutartis galioja tokia forma, kokia ji sudaryta; ar ji atitinka įstatymo nustatytus formos reikalavimus¹²³.

Pirmajame - sutarties aiškinimo - etape negali būti ribojama šalių galimybė teismui pateikti sutarties turiniui reikšmingus įrodymus. Sutartis turi būti aiškinama, neatsižvelgiant į tai, kokį formos reikalavimą jai nustato įstatymas. Profesoriai Canaris ir Grigoleit teigia, kad nėra tikslinga šalims uždrausti pateikti išorinius įrodymus ir remtis liudytojų parodymais, nes privalomos įstatymo nustatytos formos reikalavimo tikslas negali įpareigoti šalių laikytis tokios

¹²³ Canaris C.W., Grigoleit H.C. Interpretation of Contracts // Ibid. P.460.

sutarties, dėl kurios nesutapo šalių bendra valia¹²⁴. Ir iš tikrųjų draudimas pateikti išorinius įrodymus ar remtis liudytojų parodymais gali suponuoti netinkamą sutarties aiškinimą ir dėl sutarties turiniui reikšmingų įrodymų stokos šalys gali būti įpareigosos laikytis tokio susitarimo, kuris nesutampa su tikraisiais šalių ketinimais.

Vienos konvencijos 11 straipsnis numato, jog nereikalaujama, kad pirkimo-pardavimo sutartis būtų sudaryta arba patvirtinta rašytine forma, arba atitiktų bet kokią kitą reikalavimą formos atžvilgiu. Ji gali būti įrodinėjama bet kokiomis priemonėmis, tarp jų liudytojų parodymais¹²⁵. Panašus reglamentavimas numatytas ir UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 1.2 straipsnyje: nereikalaujama, kad sutartis būtų sudaryta arba patvirtinta rašytine forma, arba atitiktų bet kokią kitą formos reikalavimą. Sutarties sudarymo faktas gali būti įrodinėjamas bet kokiomis priemonėmis, tarp jų ir liudytojų parodymais¹²⁶. Taigi jei sutarčiai šalys pasirinko, pavyzdžiui, UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principus, nėra jokių kliūčių sutartį aiškinti profesorių Canaris ir Grigoleit siūlomą metodu, kuris reikalauja paisyti visų galimų išorinių įrodymų.

LR CK 1.93 straipsnio 2 dalis nustato, kad įstatymų reikalaujamos paprastos rašytinės formos nesilaikymas atima iš šalių teisę, kai kyla ginčas dėl sandorio sudarymo ar jo įvykdymo fakto, remtis liudytojų parodymais šį faktą įrodyti, o įstatymuose išakmiai nurodytais atvejais sandorį daro negaliojanti. Akivaizdu, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas pasirinko ribotą įrodymų pateikimo modelį. Todėl teismai, vadovaudamiesi LR CK 1.93 straipsnio 2 dalies formuluote, ne tik negali priimti liudytojų parodymų, bet ir neturi galimybės išskirti dviejų stadijų: atskirai nustatyti sutarties turinį, o po to, kvalifikavus sutarties rūšį, įvertinti jos formos reikalavimus. Vadovaujantis LR CK 1.93 straipsnio 2 dalimi, teismai negali sutarties aiškinti, neatsižvelgdami į tai, kokią privalomos formos reikalavimą jai nustato įstatymas. Juk, aiškinant minėtą teisės normą, seka, kad teismas iš karto, be gilesnės sutarties turinio analizės, privalo konstatuoti, kad konkrečiai sutarčiai yra privaloma rašytinė forma ir kad aiškinant jos sudarymo bei įvykdymo faktus, negali būti remiamasi liudytojų parodymais tolimesniame aiškinimo procese.

Kita vertus, įstatymų leidėjas, galbūt numanydamas, kaip liudytojų parodymų draudimas apriboja teismo galimybes bylą nagrinėti iš esmės, CK 1.93 straipsnio 6 dalyje numatė šios imperatyvios taisyklės išimtį. LR CK 1.93 straipsnio 6 dalis nustato, kad šio straipsnio 2 dalies nuostatų teismas gali netaikyti, jeigu tai prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams, būtent kai: 1) yra kitokių rašytinių, nors ir netiesioginių sandorio sudarymo įrodymų; 2) sandorio sudarymo faktą patvirtinantys rašytiniai įrodymai yra prarasti ne

¹²⁴ Canaris C.W., Grigoleit H.C. Interpretation of Contracts // Ibid. P.460.

¹²⁵ Vienos konvencija // Ten pat.

¹²⁶ UNIDROIT...// Ibid.

dėl šalies kaltės; 3) atsižvelgiant į sandorio sudarymo aplinkybes, objektyviai nebuvo įmanoma sandorio informuoti raštu; 4) atsižvelgiant į šalių tarpusavio santykius, sandorio prigimtį bei kitas svarbias bylai aplinkybes, draudimas panaudoti liudytojų parodymus prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams. Taikant minėtą teisės normą, mūsų nuomone, teismas visų pirma turėtų konstatuoti išimtinę galimybę netaikyti CK 1.93 straipsnio 2 dalies draudimo remtis liudytojų parodymais. Jei tokia išimtis yra nustatyta, teismas, vadovaudamasis bendrais sutarčių aiškinimo metodais bei remdamasis visais, įskaitant ir žodinius, įrodymais turėtų nustatyti, kokia buvo tikroji sutarties šalių valia. Ir tik galutiniame etape teismas turėtų nustatyti, kokios formos reikalaujama konkrečios rūšies sutarčiai ir ar sutartis galioja. Pavyzdžiui, jei teismas, išaiškinęs žodinį šalių susitarimą, nustato, kad tarp šalių sudaryta laidavimo sutartis, teismas konstatuoja, kad sutartis yra negaliojanti.

Manytina, kad dviejų pakopų sutarčių aiškinimo metodas galimas notarinės formos sutartims, nes LR CK 1.93 straipsnis 3 dalis nedraudžia reikalaujamos notarinės formos nesilaikymo atveju remtis liudytojų parodymais, bet numato, kad įstatymų reikalaujamos notarinės formos nesilaikymas sandorį daro negaliojantį. Taigi tam, kad teismas kvalifikuotų konkrečią sutartį ir padarytų išvadą, kad jai privalomas notarinės formos reikalavimas, teismas gali remtis visais įrodymais ir sutartį aiškinti pagal bendrąsias taisykles.

Rusijos Federacijos civilinio kodekso 162 straipsnio 1 dalis paprastos rašytinės formos nesilaikymo atveju, taip pat numato draudimą remtis liudytojų parodymais, įrodinėjant sandorio sudarymą ar jo sąlygas¹²⁷. Monografijos „Договорное право России“ autorius A.D. Koreckij teigia: įstatymų leidėjas, nustatydamas, kad paprastos rašytinės formos nesilaikymo atveju sutarties sudarymo faktas ir sutarties sąlygos negali būti įrodinėjami liudytojų parodymais, valingai ar nevalingai „pažodiniam“ aiškinimui suteikia tam tikrus civilinės atsakomybės bruožus¹²⁸.

Apibendrinant šį poskyrį, darytina išvada, kad sutarties aiškinimo dalykas turi būti atribojamas nuo privalomos sutarties formos reikalavimų. Mūsų nuomone, pagrįstas yra autorių Canaris ir Grigoleit siūlomas metodas, kad pirmojoje stadijoje sutartis turi būti aiškinama vadovaujantis bendromis sutarčių aiškinimo taisyklėmis, neribojant šalių galimybių pateikti žodinius ar kitus išorinius įrodymus. Antrajame etape, kai yra išaiškintas sutarties turinys, turi būti nustatoma, ar sutartis galioja tokia forma, kokia ji sudaryta. Deja, LR CK nesuteikia galimybės šį metodą taikyti paprastos rašytinės formos sutartims, tačiau, teismas visada turėtų įvertinti, ar, vadovaujantis LR CK 1.93 straipsnio 6 dalimi, nėra galimybių taikyti išimties ir pirmajame etape sutartį vertinti pasitelkus visus įrodymus, įskaitant ir liudytojų parodymus.

¹²⁷ Гражданский кодекс Российской Федерации // Там же.

¹²⁸ Корецкий А.Д. Договорное право России. Там же. С. 55.

3.5. Sutarties aiškinimas teisių ir pareigų perėjimo ir asmenų pasikeitimo prievolėje atvejais

LR CK 6.190 straipsnio 1 dalis numato, kad jei viena šalis miršta ar likviduojama, šios šalies iš sutarties atsiradusios teisės ir pareigos pereina jos įpėdiniams (teisių perėmėjams), jei tai įmanoma pagal sutarties prigimtį, įstatymus ar sutartį. Be to, LR CK aptariami trys asmenų pasikeitimo prievolėje būdai – kreditoriaus pasikeitimas prievolėje (reikalavimo perleidimas), skolininko pasikeitimas (skolos perkėlimas) ir subrogacija (prievolės įvykdymas trečiojo asmens, kuris tuo pat metu įgyja kreditoriaus teises)¹²⁹. Kyla klausimas, kaip turi būti aiškinama sutartis, kai viena ar daugiau jos šalių pasikeitė, tačiau tarp teisių perėmėjų¹³⁰ tęsiasi pirminių šalių sudaryta sutartimi reguliuojami teisiniai santykiai?

Kaip minėta, LR CK pirmenybę suteikia subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui. Tai reiškia, kad aiškinant sutartį, pirmiausia turi būti nagrinėjami tikrieji sutarties šalių ketinimai. Tačiau jei ginčas kyla tarp sutarties teisių perėmėjų, kurie nedalyvavo sutarties sudarymo procedūroje, kurių šalių - pirminių ar teisių perėmėjų - ketinimai turi būti nagrinėjami? Analogiškas klausimas kiltų ir tuomet, jei sutartis būtų aiškinama objektyviuoju metodu: kurių šalių - pirminių ar teisių perėmėjų - atžvilgiu nustatomas protingo asmens kriterijus.

Manytina, jog išskirtini trys galimi šios problemos sprendimo būdai. Pirma, „sutarties šalių“ sąvoka gali būti suprantama siaurai – tokiu atveju nagrinėtina tik pirminių sutarties šalių tikroji valia, o protingo asmens kriterijus nustatomas pirminių sutarties šalių atžvilgiu. Šiam teiginiui būtų galima priešpastatyti priešingą prielaidą: galbūt nagrinėtina tik teisių perėmėjų bendra valia ir atsižvelgiant į pastarąsias šalis turi būti nustatomas protingo asmens kriterijus. Trečia, išskirtinas ir mažiau idealizuotas, kompromisinis sprendimas – teismas *ad hoc* turėtų vertinti aplinkybių visumą: tiek pirminių šalių, tiek teisių perėmėjų valią, ketinimus, visų sutarties šalių elgesį, sutarties tikslus ir kt.

Kalbant apie pirmąją mūsų minėtą prielaidą, kad sutartis turėtų būti aiškinama pagal pirminių šalių ketinimus, nekvestionuotina, jog yra labai maža tikimybė, kad teismas, nagrinėdamas jau mirusių arba nebeegzistuojančių juridinių asmenų bendrą ketinimą, galėtų išvengti klaidos. Tačiau anglosaksų teisės literatūroje toks metodas yra praktikuojamas: teismas, aiškindamas teisių perėmėjų vykdomą sutartį, turėtų įsivaizduoti save pirminių šalių padėtyje, buvusioje sutarties sudarymo metu¹³¹. Mūsų nuomone, kontrargumentu šiam teiginiui laikoma tai, kad teismas, įsivaizduodamas save pirminėje šalių padėtyje, ne tik negali tiksliai žinoti pirminių šalių sutarties sudarymo aplinkybių, bet teismo sutarties sąlygų supratimui įtakos turės

¹²⁹ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Ten pat. P. 77.

¹³⁰ Ši sąvoka darbe naudoja plačiąja prasme, kaip apimanti ne tik teisių perėjimo atvejus, numatytus LR CK 6.190 straipsnyje, bet ir asmenų pasikeitimo prievolėje atvejus.

¹³¹ Evaluating the Conduct of Successors in the Interpretation of Contract Terms: Practical Construction and Judicial Method. P. 217. // <http://heinonline.org/HOL/PDF/handle=hein.journals/ilr57&id=>; prisijungimo laikas: 2006-06-15.

ir teisių perėmėjų subjektyvus sutarties sąlygų aiškinimas. Juk teismas tokią sutartį vertins jau žinodamas, kaip teisių perėmėjai ją vykdė, kokias sąlygas jos ginčija – visi šie aspektai turės įtakos subjektyviam teismo sprendimui. Be to, galima situacija, kad teisių perėmimo metu naujoji šalis patikslino dviprasmiškas pirminės šalies sutarties sąlygas, jas šiek tiek modifikavo. Todėl toks teisių perėmėjų sutarties sąlygų aiškinimo būdas nėra visiškai tikslus.

Kita vertus, vargu ar tinkama yra priešinga situacija, kai nagrinėjami tik teisių perėmėjų tikslai ir ketinimai. Manytina, kad jei pirminis sutarties tikslas iš viso nenagrinėjamas, tai gali atsitikti, kad sutarties sąlygai bus suteikta tokia reikšmė, kuri nesutampa su pirminių šalių valia. Toks požiūris būtų ypač neteisingas ir nesąžiningas pradinės šalies atžvilgiu, jei, pavyzdžiui, prievolėje pasikeitė tik viena sutarties šalis arba sutarties teisių ir pareigų perėmimas įvyko tik vieno kontrahento pusėje. Be to, galimas atvejis, kad pirminių šalių veiksmai po sutarties sudarymo tęsėsi daug ilgesnį laiką ir turi didesnę įtaką teisingam sąlygų turinio interpretavimui negu trumpalaikiai teisių perėmėjų veiksmai¹³².

Vis dėlto teisių perėmėjų sutarties aiškinimas turėtų atitikti visų šalių teisėtus ir pagrįstus lūkesčius, užtikrinti civilinių teisinių santykių stabilumą ir pateikti teisingą sprendimą teisių perėmėjų atžvilgiu¹³³. Todėl reikia manyti, kad teismas turėtų vertinti aplinkybių visumą. Teisių perėmėjų sutarties atžvilgiu, mūsų nuomone, reikia įvertinti pirminių šalių sudarytos sutarties esmę, tikslą bei jos sudarymo aplinkybes, pradinių šalių elgesį po sutarties sudarymo ir kt. Taip pat būtina išnagrinėti, koku pagrindu sutartyje dalyvauja naujas subjektas, kokie buvo jo lūkesčiai ir ketinimai, kaip pakrypo teisių perėmėjų tarpusavio praktika, koks yra teisių perėmėjų elgesys po įstojimo į besitęsiantį civilinį santykį. Be abejonės, šis aplinkybių sąrašas tik pavyzdinis. Bet koku atveju teisių perėmėjų sutartis turi būti aiškinama sąžiningai, ji turi nepažeisti šalių interesų bei užtikrinti civilinių teisinių santykių stabilumą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2004 m. kovo 2 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Geoterma“ v. AB „Klaipėdos energija“ Nr.3K-3-134/2004*, kat. 37.4; 37.6; 37.7, susidūrė su sutarties, kai vienoje šalių pusėje įvyko teisių ir pareigų perėmimas, aiškinimo klausimu:

1996 m. balandžio 11 d. tiekimo-pirkimo sutartimi (toliau – Sutartis) UAB “Geoterma“ (tiekėjas) įsipareigojo pagaminti ir parduoti tuometiniam AB “Lietuvos energija“ filialui Klaipėdos šilumos tinklams (pirkėjas) susitartą šilumos kiekį pagal sutartyje numatytas sąlygas, pirkėjas įsipareigojo priimti ir sumokėti už visą šilumos kiekį su tam tikromis sąlygomis. Šalys šilumos energijos kainos skaičiavimus nustatė Sutarties 5 straipsnio 1 dalyje, kurioje numatyta, kad kaina apskaičiuojama pagal nurodytą formulę. Sutarties 11 straipsnis nustatė, kad sutartis

¹³² Evaluating the Conduct of Successors in the Interpretation of Contract Terms: Practical Construction and Judicial Method // Ibid. P. 223.

¹³³ Ibid. P. 221.

įsigalioja nuo jos pasirašymo dienos ir turi būti koreguojama po Klaipėdos geoterminės jėgainės paleidimo eksploatacijon, pati sutartis galioja 25 metus nuo jėgainės paleidimo dienos.

Byloje yra nustatyta, kad geoterminė jėgainė nėra pilnu pajėgumu įvesta eksploatacijon, t.y. veikia bandomuoju režimu, nors pagal sutarties 1 straipsnio 1.4 punktą šilumos tiekimas iš geoterminės jėgainės turėjo prasidėti dar 1999 m. liepos 1 d. Esant tokioms aplinkybėms, UAB „Geoterma“ ir AB „Lietuvos energija“ teisių perėmėja AB „Klaipėdos energija“ yra sutarusios tarpusavyje atsiskaityti pagal 2000 m. rugsėjo 20 d. sudarytą šilumos energijos pirkimo-pardavimo sutartį, kuri galioja nuo jos pasirašymo dienos iki geoterminės jėgainės eksploatavimo pradžios dienos, o tiekiamos šilumos kaina yra nustatoma pagal šią sutartį ir jos papildymus. UAB „Geoterma“ teigė, kad geoterminę jėgainę įvedus eksploatacijon, turi būti vykdoma 1996 m. balandžio 11 d. sutartis, kurią atsakovas vykdyti atsisako, nes pirminės sutarties kaina yra palankesnė ieškovui¹³⁴.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas akcentavo, kad esant ginčui dėl sutarties turinio bei jos sąlygų, sutartis aiškinama nustatant tikruosius sutarties dalyvių ketinimus, o ne vien remiantis pažodiniu sutarties teksto aiškinimu. Be to, sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę, tikslą, jos sudarymo aplinkybes. Aiškinant sutartį taip pat turi būti atsižvelgiama į šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių elgesį po sutarties sudarymo ir kitas reikšmingas aplinkybes. Visos abejonės dėl sutarties sąlygų aiškinamos tas sąlygas pasiūliusios šalies nenaudai ir jas priėmusios šalies naudai (CK 6.193 straipsnis 4 dalis)¹³⁵. Teisėjų kolegija iš esmės sutinka su pirmosios instancijos teismo išvada, kad reikalavimas, jog atsakovas, įvedus geoterminę jėgainę eksploatacijon, privalo pirkti šilumos energiją pagal 1996 m. balandžio 11 d. kainą, prieštarauja sutarčių sudarymo laisvės bei sutarčių vykdymo principams (CK 6.154 straipsnis 1 dalis, 6.156 straipsnis, 6.200 straipsnis). Šioje byloje teismas vertino patį sutarties tikslą, esmę, tiek pradinių šalių elgesį, tiek šalių elgesį po AB „Lietuvos energija“ reorganizavimo. Teismas pažymėjo, kad atsakovas nebuvo savarankiškas ūkio vienetas, tik vėliau reorganizacijos metu atsakovas tapo savarankiška bendrove, kuri ir perėmė 1996 m. balandžio 11 d. sutarties vykdymą. Tam tikrą atsakomybę dėl šios sutarties sąlygų įgyvendinimo turėtų prisiimti ir AB „Lietuvos energija“, kaip UAB „Geoterma“ akcininkė, o ne vien AB „Klaipėdos energija“, kuriai po AB „Lietuvos energija“ reorganizavimo buvo paliktos vykdyti ekonomiškai nenaudingos sutarties sąlygos¹³⁶.

Akivaizdu, kad šioje byloje teismas vadovavosi bendrais sąžiningumo ir protingumo principais, apgindamas silpnesnio teisių perėmėjo teises, nors pirminių šalių bendra valia, mūsų

¹³⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 2 d. nutartis c. b. UAB „Geoterma“ v. AB „Klaipėdos energija“ Nr.3K-3-134/2004, kat. 37.4; 37.6; 37.7.

¹³⁵ Ten pat.

¹³⁶ Ten pat.

nuomone, vis dėlto buvo susitarimas dėl didesnės šilumos energijos kainos. Toks Lietuvos Aukščiausiojo Teismo precedentas tik patvirtina, kad sutarties aiškinimo su teisių perėmimu ginčo atveju, tokią sutartį reikėtų aiškinti atsižvelgiant į aplinkybių visumą, vertinant visų šalių padėtį, siekti išlaikyti balansą bei ekonominę pusiausvyrą abiejų šalių atžvilgiu.

Sutarčių, galinčių turėti įtakos trečiųjų asmenų teisėms ir pareigoms, aiškinimas. Atskiro aptarimo reikalauja ir sutarčių, galinčių turėti įtakos trečiųjų asmenų teisėms ir pareigoms, aiškinimo specifika. Pavyzdžiui, ar subjektyviuoju metodu gali būti aiškinama bendrovės steigimo sutartis, kurios sąlygos gali turėti esminės reikšmės bendrovės kreditoriams, būsimiems akcininkams? Tokiais atvejais tretieji asmenys turi būti tikri, kad susitarimas neišeina už teksto ribų ir nėra jokių šalių sulygtų nerašytinių sąlygų, kurių neatskleidimas tretiesiems asmenims galėtų pažeisti jų teisėtus lūkesčius ir interesus. Manytina, kad kilus ginčui dėl tokios sutarties aiškinimo išoriniais įrodymais galima remtis tik tada, kai tokios sutarties sudarymo aplinkybės buvo viešos ir prieinamos visiems tretiesiems asmenims¹³⁷. Todėl subjektyviojo metodo taikymas sutartims, galinčioms turėti įtakos trečiųjų asmenų teisėms ir pareigoms, turėtų būti griežtai ribojamas, o tokių sutarčių turinys turėtų būti nustatomas tik pagal jų tekstą, taikant objektyvųjį aiškinimo metodą ir ribojant išorinių įrodymų pateikimo galimybes.

Iš šio poskyrio kyla išvada, kad, aiškindamas teisių perėmėjų sutartį, teismas turėtų vertinti aplinkybių visumą: šalių sudarytos sutarties esmę, tikslą bei jos sudarymo aplinkybes, pradinių šalių elgesį po sutarties sudarymo, koku pagrindu sutartyje dalyvauja naujas subjektas, kokie buvo jo lūkesčiai ir ketinimai, kaip pakrypo teisių perėmėjų tarpusavio praktika, koks yra teisių perėmėjų elgesys po įstojimo į besitęsiantį civilinį santykį ir kt. Tačiau tokių aplinkybių sąrašas yra tik pavyzdinis ir teismas kiekvienoje byloje *ad hoc* turėtų pasirinkti, kuriai aplinkybei suteikti svarbesnę reikšmę, kad konkreti sutartis nepažeistų šalių interesų bei užtikrintų civilinių teisinių santykių stabilumą.

Sutarčių, galinčių turėti įtakos trečiųjų asmenų teisėms ir pareigoms, aiškinimas turėtų apsiriboti objektyviuoju metodu, t.y. labiausiai turėtų būti nagrinėjamas sutarties tekstas, o išorinių įrodymų, kaip galinčių pažeisti trečiųjų asmenų teisėtus lūkesčius, teismas nagrinėti neturėtų.

¹³⁷ Canaris C.W., Grigoleit H.C. Interpretation of Contracts. Ibid. P. 460.

IŠVADOS

Magistro baigiamajame darbe iškeltos hipotezės pasitvirtino.

Pirmąją hipotezę, jog konkrečios teisinės sistemos nustatyti sutarčių aiškinimo metodai ir jų taikymo taisyklės turi didelės įtakos civilinių teisinių santykių subjektų sudaromų sutarčių tikslumui, jose numatomų sąlygų detalumui bei jų užbaigtumui, patvirtina šios išvados:

1. Šiuolaikinėse teisinėse sistemose sutarčių aiškinimas paprastai siejamas su šalių valios kvalifikavimu arba su reikšme, kurią protingi asmenys, veikdami kaip sutarties šalys, suteiktų sutarčiai analogiškais aplinkybėmis. Sutarčių aiškinimo esmė ir tikslai priklauso nuo konkrečioje teisinėje sistemoje pasirinktų aiškinimo metodų, jų tarpusavio derinimo būdų, aiškinimo metodų ribojimų ypatybių.

2. Sutarčių aiškinimo metodas, labiau akcentuojantis šalių ketinimus ir valią, vadinamas subjektyviuoju sutarčių aiškinimo metodu, o jį taikant teismai nesureikškina pažodinio sutarties teksto. Todėl valiai pirmenybę teikiančių teisinių sistemų civilinių santykių subjektų sudaromos sutartys gali turėti nerašytinių sąlygų, kurias teismas vertintų išeidamas už sutarties teksto ribų.

3. Objektyvusis sutarčių aiškinimo metodas pabrėžia išorinę valios išraišką ir akceptanto, atitinkančio protingo asmens kriterijų, suvokimą. Šį metodą taikančių teisinių sistemų teismai sureikškina rašytinį sutarties tekstą, todėl civilinių teisinių santykių dalyvių sudaromos sutartys turėtų pateikti sutartyje naudojamų sąvokų apibrėžimus, būti labai tikslios, detalios ir užbaigtos.

4. Vienos konvencija derina subjektyvųjį ir objektyvųjį metodus, pirmenybę teikdama pirmajam, tačiau pabrėždama konkretaus oferento, o ne bendrą šalių valią ir darydama išlygą, kad oferento valios išraiška aktuali tik tada, kai (1) kita šalis apie ją žinojo (2) arba negalėjo nežinoti. Vienos konvencijos nuostatos sutarčių aiškinimo bylose leidžia remtis bet kokiais įrodymais, todėl šalių sudarytos sutartys nebūtinai turi talpinti visas sutarties sąlygas.

5. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai nesuabsoliutina subjektyviojo sutarčių aiškinimo metodo, bet suteikia jam pirmenybę objektyviojo metodo atžvilgiu. Subjektyviojo metodo taikymas siejamas su šalių bendra valia. Kokia yra bendra šalių valia ir koks yra konkretus protingo asmens kriterijus sutarties sudarymo metu, nustatoma atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, kurių pavyzdinis sąrašas pateikiamas UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.3 straipsnyje.

6. Europos sutarčių teisės principai pirmenybę teikia subjektyviajam aiškinimo metodui, jį derindami su objektyviuoju metodu. Europos sutarčių teisės principų kūrėjai ypač akcentavo konsensualizmą, nes 5.101 (1) straipsnyje atskirai nurodoma, kad šalių valia gali skirtis nuo tiesioginės sutarties žodžių reikšmės, o 5.101 (2) straipsnis reguliuoja atvejį, kai oferentas netinkamai išreiškia savo valią, tačiau antroji šalis negali nuginčyti oferento valios remdamasi

protingojo asmens kriterijumi, nes toji šalis negalėjo tokios oferento valios nežinoti. Todėl šalių tikroji sutarties reikšmė gali skirtis nuo sutarties turinio, o šalys turi galimybę įrodyti, kad sutartį neįtrauktas arba netiksliai apibrėžtas sąlygas.

7. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas, 2001 m. LR CK suteikdamas pirmenybę konsensualizmo principui, įtvirtino jau iki LR CK įsigaliojimo teismų praktikoje galiojusias sutarčių aiškinimo taisykles. LR CK sutarčių aiškinimo reglamentavimas turi nemažai panašumų su UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principais. Vis dėlto LR CK sutarčių aiškinimo normas analizuojant lingvistiniu metodu, akivaizdu: 6.193 straipsnis atskirai nereglementuoja UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.5 straipsnyje įtvirtintos taisyklės, kad sutarties sąlygos turi būti aiškinamos, jog nebūtų palikta neišaiškinta nė viena sutarties sąlyga ir kiekvienai suteikta kokia nors reikšmė.

8. Anglosaksų šalių teismai vadovaujasi objektyviuoju sutarčių aiškinimo metodu, bet ilgainiui atsisakius visiško formalizmo doktrinos, taikoma taisyklė, jog sutarties tekstas aiškinamas kartu su sutarčiai reikšmingų faktų visuma. Atkreiptinas dėmesys, jog iš šios sąvokos eliminuojami sutarčių paruošiamoji medžiaga ir bet kokie liudytojų parodymai, išskyrus atvejus, kai šalys įrodo galimybę taikyti žodinių įrodymų taisyklės išimtis. Šių teisinių sistemų civilinių teisinių santykių dalyvių sutartys turėtų numatyti išsamias sutarties sąlygas, nes nesant išimčių, teismai verčiausiai sutartį aiškina neišeidami už „keturių sutarties kampų“ (angl. *within its four corners*).

9. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas sureikšmina objektyvųjį sutarčių aiškinimo metodą, o jo taikymą nepagrįstai sieja ne su protingo asmens kriterijumi, o su pažodine sutarties sąlygų reikšme. Tik nepavykus nustatyti pažodinės sutarties reikšmės, teismas gali taikyti subjektyvųjį metodą. Toks reglamentavimas, mūsų nuomone, ženkliai riboja teismo galimybę ginčą spręsti iš esmės. Šios šalies subjektų sudaromos sutartys turėtų numatyti visus įmanomus kazusus, o į sutartį neįtraukta, nerašytinė sąlyga vargu ar bus pripažinta neatsiejama sutarties dalimi.

Antrąją hipotezę, kad šiame darbe nagrinėjami sutarčių aiškinimo metodų ribojimų atvejai nėra reglamentuoti teisės aktu, todėl esminę reikšmę jų taikymo taisyklių formulavimui turi teismų praktika, įrodo šios darbo išvados:

10. Anglosaksų teismų praktikoje nevienareikšmiškai vertinant tris žodinių įrodymų taisyklės išimtis: (1) sutarties neužbaigtumą, (2) jos sąlygų dviprasmiškumą, (3) sutartį, sudarytą dėl apgaulės ir esminio suklydimo, išskiriamos dvi priešingos: griežta ir liberali žodinių įrodymų taisyklės. Griežtą žodinių įrodymų taisyklę taikantys teismai linkę uždrausti šalims remtis išoriniais įrodymais. Liberalią taisyklę taikantys teismai priima šalių pateikiamus išorinius įrodymus. Mūsų nuomone, teismai galėtų atsižvelgti į mokslininko E. A. Posner siūlomą galimą

problemos sprendimo būdą: teismai kiekvienoje byloje *ad hoc* turėtų pasirinkti, koki žodinių įrodymų taisyklės modelį taikyti, atsižvelgdami į (1) konrahento teisinį išprusimą ir (2) sutarties sudėtingumą konkrečios šalies atžvilgiu.

12. Nereglamentuotu subjektyviojo metodo ribojimo atveju laikoma Prancūzijos teismuose taikoma aiškių ir tikslių sąlygų doktrina tarpusavyje derina dvi priešingas taisykles: (1) doktrina draudžia remtis išoriniais įrodymais tais atvejais, kai rašytinės sutarties sąlygos aiškios; (2) doktrina leidžia pateikti išorinius įrodymus, norint pagrįsti, kad sutarties sąlygos vis dėlto yra dviprasmiškos. Be abejonės, doktrinos taikymas apsunkina teismų darbą, bet, kita vertus, nesuvaržo šalių galimybių pateikti išorinius įrodymus bei užtikrina sutarčių aiškinimo bylose priimtų žemesnių instancijų teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo patikrinimą apeliacijoje.

13. LR CK nereglamentuoja integracijos išlygos. Mūsų nuomone, sutartis su integracijos išlyga turėtų būti aiškinama dviem etapais. Pirmojoje stadijoje, vadovaudamiesi įprastomis sutarčių aiškinimo taisyklėmis, teismai turėtų nustatyti, ar integracijos išlyga išreiškia bendrą šalių valią. Antrojoje stadijoje teismai, atsižvelgdami į tai, kad aiškinant tokią sutartį gali būti remiamasi ikisutartiniais šalių susitarimais, bet tik tokia apimtimi, kiek jie neprieštarauja ir nekeičia galutinio šalių susitarimo, nustato sutarties turinį.

14. Sutarties aiškinimo dalykas turi būti atibojamas nuo privalomos sutarties formos reikalavimų. Darbe teismams siūloma taikyti prof. Canaris ir Grigoleit metodą, jog pirmojoje stadijoje sutartis turi būti aiškinama neribojant šalių galimybių pateikti žodinius ar kitus išorinius įrodymus. Antrajame etape turi būti nustatoma, ar išaiškinta sutartis galioja tokia forma, kokia ji sudaryta. Deja, LR CK nesuteikia galimybės šį metodą taikyti paprastos rašytinės formos sutartims, tačiau Lietuvos teismai turėtų įsitikinti, ar yra/nėra galimybių taikyti išimtį vadovaujantis LR CK 1.93 straipsnio 6 dalimi.

15. LR CK nenumato teisių perėmėjų sutarties aiškinimo ypatumų, todėl šias taisykles turi suformuluoti teismai. Mūsų nuomone, tokiose bylose teismas, vadovaudamasis bendraisiais sąžiningumo ir protingumo principais, turėtų įvertinti aplinkybių visumą: sutarties esmę, tikslą bei jos sudarymo aplinkybes, pradinių šalių elgesį po sutarties sudarymo, kokiu pagrindu sutartyje dalyvauja naujas (-ji) subjektas (-ai), kokie buvo jo (-ų) lūkesčiai ir ketinimai, kaip pakrypo teisių perėmėjų tarpusavio praktika, koks yra teisių perėmėjų elgesys po įstojimo į besitęsiantį civilinį santykį ir kt.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

1. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas LR CK 6.193 straipsnio 2 dalį turėtų papildyti UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.5 straipsniu:

...Sutarties sąlygos turi būti aiškinamos taip, kad nebūtų palikta neišaiškinta nė viena sutarties sąlyga ir kiekvienai suteikta kokia nors reikšmė.

2. Darbe įrodyta, jog atsižvelgiant į UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų ir Europos sutarčių teisės principų normų aiškinimą bei į Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjo valią civilinius teisinius santykius reglamentuoti tarptautinės privatinės teisės unifikuotų aktų dvasia, LR CK komentare numatyta taisyklė, jog *integracijos (sujungimo) išlyga neturi įtakos sutarties aiškinimui – visa ikisutartinė šalių dokumentacija ir susirašinėjimas gali būti panaudoti sutarčiai aiškinti ir bendriems šalių ketinimams nustatyti*, teisės doktrinoje turėtų būti patikslinta, kad *jei į sutartį įtraukta integracijos (sujungimo) išlyga, tai ją aiškinant gali būti remiamasi ikisutartiniais šalių susitarimais, bet tik tiek, kiek jie neprieštarauja ir nekeičia galutinio šalių susitarimo.*

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Nacionaliniai teisės aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864 // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262;
- 2) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas ir įsigaliojęs nuo 1965 m. sausio 1 d. // Valstybės žinios. 1964. Nr. 19-138.
- 3) Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262;
- 4) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr.36-1340.

Tarptautiniai dokumentai:

- 5) Jungtinių Tautų konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutarčių // Valstybės žinios. 1995, Nr.102-2283;
- 6) Principles of European Contract Law, 1998 m. // <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.1998/doc.html#11>; prisijungimo laikas: 2006-10-01;
- 7) UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2004 m. // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=1367>; prisijungimo laikas: 2006-10-01.

Užsienio valstybių teisės aktai:

- 8) Prancūzijos civilinis kodeksas // http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm; prisijungimo laikas: 2006-10-27.
- 9) Гражданский кодекс Российской Федерации // <http://www.garant.ru/main/10064072-010.htm#10091>; prisijungimo laikas: 2006-11-05;
- 10) Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации // <http://www.garweb.ru/PROJECT/LAW/doc/12028809/12028809-019.htm#1016>; prisijungimo laikas: 2006-11-05.

Specialioji literatūra:

- 11) Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004;
- 12) Fürst M., Trinkas J. Filosofija. Vilnius: LUMEN leidykla, 1995;

- 13) Mikelėnas V. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001;
- 14) Mikelėnas V. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T.1;
- 15) Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996;
- 16) Mikelėnas V. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001;
- 17) Zweigert K., Kötz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001;
- 18) Barnes J. A., Dworkin T. M., Richards E.L. Law for Business. Fourth Edition. Boston: IRWIN, 1991;
- 19) Bianchi L. The Interpretation of Insurance Policies by Italian Courts. 1998 // http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLIN6.09&mt=WorldJournals&vr=2.0&sv=Split; prisijungimo laikas: 2006-07-27;
- 20) Brodie D. The Employment Contract: Legal Principles, Drafting and Interpretation. Oxford, New York: Oxford University Press, 2005;
- 21) Brown J., Chandler A. Law of Contract. Fifth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2005;
- 22) Calamari J. D., Perillo J. M. A Plea for a Uniform Parol Evidence Rule and Principles of Contract Interpretation. 1967. // http://heinonline.org/HOL/PDF/handle=hein.journals_indana42&; prisijungimo laikas: 2006-06-21;
- 23) Canaris C.W., Grigoleit H.C. Interpretation of Contracts // editor Stone R. The Modern Law of Contract. Sixth Edition. London: Cavendish Publishing Limited, 2004;
- 24) Davis K. Licensing Lies: Merger Clauses, the Parol Evidence Rule and Pre-contractual Misrepresentations. 1999. // http://international.westlaw.com/find/default.wl?rp=%2ffind%2fdefault.wl&vc=0&DB=2989&SerialNum=0111854728&FindType=Y&AP=&fn=_top&rs=WLIN6.09&mt=WorldJournals&vr=2.0&sv=Split&RLT=CLID_FQRLT56333211&TF=756&TC=1&n=1; prisijungimo laikas: 2006-11-02;
- 25) De Moor A. Intention in the Law of Contract: Elusive or Illusory? 1990 // http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLIN6.09&mt=WorldJournals&vr=2.0&sv=Split; prisijungimo laikas: 2006-07-27;
- 26) Eggleston K., Posner E.A., Zeckhauser R. The Design and Interpretation of Contracts: Why Complexity Matters? 2000 // http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLIN6.09&mt=WorldJournals&vr=2.0&sv=Split; prisijungimo laikas: 2006-11-02;

- 27) Honnold J. Documentary History of the Uniform Law for International Sales. 1989;
- 28) Katz A.W. The Economics of Form and Substance in Contract Interpretation // http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLIN6.09&mt=WorldJournals&vr=2.0&sv=Split // prisijungimo laikas: 2006-07-27;
- 29) Kirby M. Towards a Grand Theory of Interpretation: the Case of Statute and Contracts. 2003 // http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLIN6.09&mt=WorldJournals&vr=2.0&sv=Split // prisijungimo laikas: 2006-07-27;
- 30) Lando O., Beale H. Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law – Part I and II. Kluwer Law International, 1999;
- 31) Lewison K. Interpretation of Contracts. London: Sweet&Maxwell, 2004;
- 32) McKendrick E. Contract Law. Texts, Cases and Materials. Second Edition. London: Oxford University Press, 2005;
- 33) McLauchlan D.W. Common Assumptions and Contract Interpretation. 1997 // http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLIN6.09&mt=WorldJournals&vr=2.0&sv=Split; prisijungimo laikas: 2006-11-02;
- 34) McMeel G. Prior Negotiations and Subsequent Conduct - the Next Step Forward for Contractual Interpretation // http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLIN6.09&mt=WorldJournals&vr=2.0&sv=Split; prisijungimo laikas: 2006-07-27;
- 35) Metzger M. B. The Parol Evidence Rule: Promissory Estoppel's Next Conquest? // <http://international.westlaw.com/print/printstream.asp?sv=Split&rs=WLIN6.07&pr>; prisijungimo laikas: 2006-07-27;
- 36) Mills S., Jacobson L. Entire Agreement and Non-reliance Clauses. 2001 // http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLIN6.09&mt=WorldJournals&vr=2.0&sv=Split; prisijungimo laikas: 2006-11-02;
- 37) Mitchell W. The Reasonable Expectations Doctrine: An Alternative to Bending and Stretching Traditional Tools of Contract Interpretation // http://heinonline.org/HOL/PDF/handle=hein.journals_wmitc; prisijungimo laikas: 2006-06-21;
- 38) O'Sullivan J., Hilliard J. The Law of Contract. Oxford: Oxford University Press, 2004;
- 39) Posner E. A. The Parol Evidence Rule, the Plain Meaning Rule and the Principles of Contractual Interpretation. University of Pennsylvania Law Review, 1998. // http://international.westlaw.com/find/default.wl?rs=WLIN6.11&serialnum=1920028668&fn=_to

p&sv=Split&care=Y&tc=1&tf=779&carerlt=CLID_CARE142952211_CaRE_0_N&ncare=1&vr=2.0&mt=LawReview; prisijungimo laikas: 2006-10-15;

40) Richards P. Law of Contract. Fifth Edition. London: Longman, 2002;

41) Shavell S. On the Writing and Interpretation of Contracts //

<http://www.nber.org/papers/w10094>; prisijungimo laikas: 2006-05-20;

42) Whincup M. H. Contract Law and Practice: The English System and Continental Comparisons. London: Kluwer Law International, 2001;

43) Zimmermann R. Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford: Oxford University Press. 1996;

44) Evaluating the Conduct of Successors in the Interpretation of Contract Terms: Practical Construction and Judicial Method. //

<http://heinonline.org/HOL/PDF/handle=hein.journals/ilr57&id=>; prisijungimo laikas: 2006-06-15.

45) Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Общие положения. Москва:Статут, 2000;

46) Корецкий А.Д. Договорное право России. Основные теории и практика реализации. Москва: Издательский центр “Март”, 2004;

47) Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. Москва, 1998;

48) Садиков О.Н. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Часть первая (постатейный). Москва: Издательский Дом ИНФРА М, 1999;

49) Римское частное право / Под ред. Новицкого И.Б., Петерского И. С. Москва, 1948.

Pirminiai šaltiniai:

50) CISG Advisory Council. Opinion No.3. Parol Evidence Rule, Plain Meaning Rule, Contractual Merger Clause and the CISG // http://www.cisg-online.ch/cisg/docs/CISG-AC_Op_no_3_pdf; prisijungimo laikas: 2006-09-18;

51) Official Comments of UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=1367>; prisijungimo laikas: 2006-10-01; prisijungimo laikas: 2006-11-05.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys ir nutarimai:

52) LAT CBS teisėjų kolegijos 1998 m. balandžio 15 d. nutartis c.b. *Valstybinio socialinio draudimo valdybos Visagino miesto skyrius v. UAB “Rina”, Nr. 34-21/1998, kat. 21.*;

- 53) LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 2 d. nutartis c.b. *Ž. Stankevičius v. H. Chadakevičius*, Nr. 3K-7-23/2000, kat. 43.;
- 54) LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2000 m. balandžio 3 d. nutartis c.b. *AB „Turto bankas“ v. UAB „Vaidluvė“*, Nr. 3K-3-406/200, kat. 14;
- 55) LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. lapkričio 8 d. nutartis c.b. *I. Bunokaitė v. A. Garšva ir kt.*, Nr. 3K-3-1145/2000, kat. 42.;
- 56) LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 24 d. nutartis c.b. *R. Trimailienė v. E. Bobrovskij*, Nr. 3K-3-998/2001, kat. 15.2.1.1.; 32.1.; 32.4.; 37.3.; 37.6.; 115.;
- 57) LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 16 d. nutartis c.b. *ŽŪB "Eržvilko ūkininkų agroservisas" v. A. Bertulis*, Nr. 3K-3-106/2002, kat. 15.2.1.1.; 36.4.; 37.6.; 94.1.;
- 58) LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 18 d. nutartis c.b. *UAB "Rozekslitas" v. R. Galkevičienė*, Nr. 3K-3-308/2002, kat. 7.3.2.; 7.4.; 37.6.
- 59) LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 27 d. nutartis c. b. *Kauno apygardos vyriausiasis prokuroras v. V. Zigmanta*, Nr. 3K-3-719, kat. 37.6.; 39.6.1, 57.1, 87.5.2, 95.2, 107.1.;
- 60) LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis c.b. *A. Mickevičius v. UAB "Vilstarema"*, Nr. 3K-3-1582/2002, kat. 37.6.; 115.; 126.;
- 61) LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. balandžio 9 d. nutartis c.b. *V. Vyšniauskas v. IĮ J. Drukteinienės turgus "Marmantas"*, Nr. 3K-3-469/2003, kat. 15.2.1.4.; 37.6.; 65.;
- 62) LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. balandžio 14 d. nutartis c.b. *Advokato D. Mockūno kontora v. LAB "Vievio malūnas"*, Nr. 3K-3-485 /2003, kat. 125.5.; 37.6.;
- 63) LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis c.b. *257-oji DNSB v. Specialios paskirties UAB "Vilniaus vandenys"*, Nr. 3K-3-579/2003, kat. 37.1.; 37.6.; 40.2.; 40.5.;
- 64) LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 18 d. nutartis c.b. *AB "Lietuvos žemės ūkio bankas" v. UAB Žemės ūkio paskolų garantijų fondas*, Nr. 3K-3-727/2003, kat. 31.4.; 31.5.; 32.3.; 37.6.;
- 65) LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 24 d. nutartis c.b. *A. Mikalauskas v. P. Gibieža*, Nr. 3K-3-860/2003, kat. 37.6.; 39.2.4.; 40.1.;
- 66) LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 1 d. nutartis c.b. *O. Dubnikova v. AB „Lietuvos draudimas“* Nr. 3K-3-1150/2003, kat. 21.2.2.9; 37.6; 37.7; 67.;
- 67) LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 3 d. nutartyje c.b. *AB „Kauno baldai“ v. UAB „Skraja“*, Nr. 3K-3-1005/2003, kat. 37.6, 37.4, 94.5.;
- 68) LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 2 d. nutartis c. b. *UAB „Geoterma“ v. AB „Klaipėdos energija“* Nr. 3K-3-134/2004, kat. 37.4; 37.6; 37.7.

69) LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 7 d. nutartis c.b. *AB "Varėnos pieninė"* v. *V.Glinsko gamybinė įmonė*, Nr. 3K-3-19/2005, kat. 35.5; 42.8;

70) LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 14 d. nutartis c.b. *UAB "Rovita"* v. *S.Čerkovos PĮ "Evridika"*, Nr. 3K-3-65/2005, kat. 11.7.1; 42.8;

71) LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 8 d. nutartis c.b. *M. Randomanskas* v. *UAB "Senukų prekybos centras"*, Nr.3K-3-320/2005, kat. 63.1; 42.8;

72) LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 8 d. nutartis c.b. *UAB "Švaresta"* v. *Vilkaviškio rajono savivaldybė*, Nr. 3K-3-333/2005, kat. 42.8;

73) LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 3 d. nutartis c.b. *VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija* v. *AB „Klaipėdos nafta“*, Nr. 3K-3-437/2005, kat. 20.3.3; 20.3.5; 20.3.7; 42.8; 50.8;

74) LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 3 d. nutartis c.b. *UAB „Hikorija“* v. *Vilniaus m. savivaldybė*, Nr. 3K-3 - 441/2005, kat. 42.7; 42.8; 42.9; 50.5;

75) LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 5 d. nutartis c.b. *UAB „Steidė ir partneriai“* v. *Balsevičiaus medžio drožlių dirbtuvė*, Nr. 3K-3-455/2005, kat. 39; 42.8;

76) LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 2 d. nutartis c. b. *Lietuvos ir Šveicarijos BĮ „Miltzer and Munch Fortransas“* v. *UAB „Dalila ir partneriai“*, Nr. 3K-3-535/2005, kat. 35.4; 42.8; 61.;

77) LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 9 d. *UAB „Auksinis varnas“* v. *AB „Lietuvos geležinkeliai“*, Nr. 3 K-7-3/2006, kat. 42.8 (S);

78) LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 16 d. *A. I. v. A. K. individuali įmonė*, Nr. 3K-3-32/2006, kat. 42.8; 50.1; 50.5(S);

79) LAT CBS plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. *V.Š. v. A.N. ir A.N.*, Nr.3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6;

80) LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis c. b. *VšĮ „Istros aerodromas“* v. *UAB „BTA draudimas“*, Nr.3K-3-600/2006, kat. 73.1; 73.2.5.6; 73.2.6.1.

Žodynai:

81) Garner B.A. Black's Law Dictionary. Seventh Edition. St. Paul: West Group, 1999;

82) Summers D. Longman Dictionary of Contemporary English. London: Letterpart, UK, 2003.

SANTRAUKA

Sutarčių aiškinimo metodai ir jų ribojimų problemos

Pagrindinės sąvokos: sutartis, sutarčių aiškinimas, sutarčių aiškinimo metodai, sutarčių aiškinimo metodų ribojimai, žodinių įrodymų taisyklė, integracijos (sujungimo išlyga).

Magistro baigiamajame darbe analizuojami sutarčių aiškinimo metodai ir kai kurios jų ribojimų problemos: žodinių įrodymų taisyklė (angl. *parol evidence rule*), Prancūzijos teismų aiškių ir tikslų sąlygų (pranc. *clauses claires et précises*) doktrina, integracijos (sujungimo) išlyga (angl. *merger clause*), privalomos sutarties formos reikalavimai ir sutarties teisių ir pareigų perėmimas.

Sutarties laisvės principas pripažįstamas beveik visose teisinėse sistemose, todėl sutarčių aiškinimo metodai turi paklusti šiam principui. Darytina išvada, kad sutarčių aiškinimo tikslas – tikrųjų sutarties šalių ketinimų nustatymas. Todėl objektyviuoju kriterijumi (protingo asmens kriterijumi) vadovaujamosi tik tada, jei tikrųjų šalių ketinimų nustatyti neįmanoma. Ši bendra taisyklė pripažįstama ir Vienos konvencijoje, ir UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principuose, ir Europos sutarčių teisės principuose, ir LR CK. Nepaisant to, tokios valstybės kaip Didžioji Britanija, JAV ir Rusija prioritetą suteikia objektyviajam metodui.

Pirmoji magistro baigiamojo darbo hipotezė: konkrečios teisinės sistemos nustatyti sutarčių aiškinimo metodai ir jų taikymo taisyklės turi didelės įtakos civilinių teisinių santykių subjektų sudaromų sutarčių tikslumui, jose numatomų sąlygų detalumui bei jų užbaigtumui. Darbe daroma išvada, kad ši hipotezė pasitvirtino. Jei sutarčių aiškinimo tikslas yra tikrosios šalių valios kvalifikavimas, kuri turi pirmenybę pažodinio sutarties teksto atžvilgiu, tai sutarties tekstas gali skirtis nuo realių šalių ketinimų. Tokiu atveju sutarčių tikslumas, jose numatomų sąlygų detalumas bei jų užbaigtumas nėra sureikšminami. Priešinga situacija yra tada, kai dominuoja objektyvusis sutarčių aiškinimo metodas – nė viena iš šalių negali remtis savo tikraisiais ketinimais, jei jie prieštarauja sutarties tekstui. Be to, yra labai svarbu, kaip analogiškėmis sutarčiais aplinkybėmis protingas asmuo gali suprasti jam adresuojamą sąlygą. Todėl oferento pateikiamos sąlygos turi būti labai tikslios, detalios ir užbaigtos.

Antroji magistro baigiamojo darbo hipotezė: šiame darbe nagrinėjami sutarčių aiškinimo metodų ribojimų atvejai nėra reglamentuoti teisės aktų, todėl esminę reikšmę jų taikymo taisyklių formulavimui turi teismų praktika. Darbe analizuojami sutarčių aiškinimo metodų ribojimo atvejai (žodinių įrodymų taisyklė (angl. *parol evidence rule*), Prancūzijos teismų aiškių ir tikslų sąlygų (pranc. *clauses claires et précises*) doktrina, integracijos (sujungimo) išlyga (angl. *merger clause*), privalomos sutarties formos reikalavimai ir sutarties teisių ir pareigų perėmimas), kurių praktinis taikymas yra probleminis. Darbe pateikiami galimi siūlymai, kaip tos problemos turėtų būti sprendžiamos teisminėje praktikoje.

SUMMARY

Methods of Contracts Interpretation and the Problems of their Limits

Keywords: contract, contract interpretation, methods of contract interpretation, limits of methods of contract interpretation, parol evidence rule, merger clauses.

This master thesis analyses methods of contract interpretation and problems of their limits: parol evidence rule, clauses *claires et précises*, merger clauses, formal requirements of the contract and contract transference.

Nowadays, the principle of freedom of contract applies as a general rule in the majority of all legal systems, which is why methods of contract interpretation must comply with this principle. This leads us to the conclusion that the goal of interpretation is to determine the actual intentions of the parties. However, if it fails, the judge may resort to the objective standard – the reasonable man standard. This general rule is recognized in CISG, UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, PECL as well as in the Lithuanian Civil Code. Notwithstanding this, the United Kingdom, the USA and Russia give priority to the objective method of contract interpretation.

The **first hypothesis** of this master thesis is: the precision, particularity and the completeness of contracts are strongly influenced by the methods of contract interpretation and the rules of their application that are established in a particular legal system. We have drawn the conclusion that this hypothesis is affirmative, as if actual intentions of the parties have priority over the literal wording of the contract, the clauses of the contract can deviate from the intentions of the parties' declarations and the precision, particularity and completeness of the contract is not so relevant. Conversely, if the objective standard of contract interpretation prevails, neither party can rely on one's intention at the time of contracting if the literal meaning of the declarations is different from that intention. Moreover, in ascertaining the perspective of reasonable man (objective standard), it is crucial how the addressee could reasonably understand the declaration in view of individual circumstances. That is why the declaring party's clauses should be precise, particular and complete.

The **second hypothesis** of this master thesis is: the considered limits of methods of contract interpretation are not regulated by laws, that is why courts have the substantial priority of formulating the application of these rules. We have analysed such limits of contract interpretation: parol evidence rule, clauses *claires et précises*, merger clauses, formal requirements of the contract and the contract's transference. These are not regulated by laws. The practical application of these cases is really problematic. This master thesis deals with some suggestions of how these practical problems could be solved in judicial practice.